

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech
vztahů mezi rodiči a dětmi
(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Sestavila
PETRA POLIŠENSKÁ

JUDIKATURA

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Sestavila
Petra Polišenská

JUDIKATURA

Vzor citace: Polišenská, P. Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku). Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013, s 432.

Právní stav citované judikatury byl uzavřen ke dni 31. ledna 2013.

© Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013

ISBN 978-80-7478-332-6 (brož.)

ISBN 978-80-7478-333-3 (e-pub)

PŘEHLED JUDIKATURY

ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

Úvod	9	22. Matka jako vedlejší účastnice při určení otcovství	54
Seznam zkratk	11	23. Oprávnění soudu uložit pořádkovou pokutu muži v případě odmítnutí odebrání vzorků DNA v řízení o určení otcovství	55
I. URČENÍ OTCOVSTVÍ	13	24. Okolnost významná pro vyloučení otcovství	60
1. Důkaz zplození dítěte souloží	13	25. Znalecký posudek v řízení o určení (popření) otcovství	61
2. Zákonná domněnka otcovství a určení otcovství jiného muže	14	26. Určení otcovství a právní moc rozsudku o osvojení dítěte	65
3. Určovací žaloba a popření otcovství	16	27. Lhůta k odepření otcovství mrtvého manžela	69
4. Určení otcovství a svědectví matky ...	34	28. Opatrovník nezvěstného manžela jako žalobce u otcovství	71
5. Vyloučení otcovství a nezvratný důkaz	35	29. Otcovství a „trvale nezvěstný“ manžel	72
6. Nárok na uznání otcovství a jeho vzdání se poručníkem smírem	36	30. Prohlášení za mrtvého a úmrtí při uznání otcovství	74
7. Domněnka otcovství a souhlasné prohlášení rodičů	37	31. Žaloba o určení otcovství u nežijícího muže	74
8. Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství	39	32. Odepření otcovství	76
9. Souhlasné prohlášení o otcovství do protokolu	40	33. Běh subjektivní lhůty k popření otcovství	77
10. Předčasné narození a žaloba na určení otcovství	42	34. Popření otcovství a úmrtí otce	79
11. Výživa nemanželského dítěte provdané ženy a uznání otcovství	43	35. Určení pokrevního původu a nemanželský otec	80
12. Uznání otcovství jedním mužem bránící uznání druhým	44	36. K procesním otázkám popření otcovství	81
13. Otcovství a co je soulož	45	37. Odložení podnětu k podání návrhu na popření otcovství Nejvyšším státním zastupitelstvím	87
14. Žaloba dítěte na oduznání nemanželského otcovství	46	38. Uznání rozhodnutí cizího soudu o popření otcovství	90
15. Spor o nemanželské otcovství a důkazní břemeno	46	39. Návrh na popření otcovství podaný nejvyšším státním zástupcem (zrušeno nálezem II. ÚS 405/09 uveřejněným pod č. 42)	91
16. Možnost použití žaloby o určení pokrevního původu v případě vyloučení otcovství	47	40. K návrhu na zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině	93
17. Určení otcovství a určovací žaloba nemanželského dítěte po nabytí zletilosti	48	41. Hlediska pro posouzení nejlepšího zájmu dítěte	97
18. Posuzování okolností soudem v řízení o určení otcovství	49	42. Okolnosti stanovení lhůty k popření otcovství	101
19. Domněnka otcovství a důkaz znalcem	50	43. K počátku běhu lhůty pro podání návrhu na popření otcovství	107
20. Posouzení společenského zájmu na rychlosti řízení o určení otcovství oproti povolení zpětvzetí návrhu	52		
21. Vyloučení otcovství speciální krevní zkouškou	53		

44.	Obnova sporu o určené nemanželského otcovství	113	65.	Pojem rodičovské zodpovědnosti a přípustnost dovolání ve věcech upravených zákonem o rodině	172
45.	Popření otcovství a dokazování	114	66.	Vztah mezi rodičovskou zodpovědností a vyživovací povinností	174
46.	Souhlas manžela matky s jejím umělým oplodněním	115	67.	Zánik rodičovské moci	179
47.	Uznání cizích rozhodnutí ve věcech popření otcovství	117	68.	Přechodné neplnění otcovských povinností a odnětí otcovské moci . . .	179
48.	Popření otcovství a smrt matky	118	69.	Odnětí otcovské moci z důvodu neplnění vyživovací povinnosti	180
49.	Osvobození od soudních poplatků při podání žaloby o určené otcovství	119	70.	Zbavení otcovské moci navždy	182
50.	K nepodání návrhu na popření otcovství nejvyšším státním zástupcem	120	71.	Předpoklady zbavení nebo omezení rodičovských práv	183
51.	Povinnost matky dostavit se ke znalci při provádění šetření podnětu k návrhu na popření otcovství	122	72.	Omezení rodičovských práv a styk s dítětem	184
52.	Odložení podnětu k podání návrhu na popření otcovství Nejvyšším státním zastupitelstvím	125	73.	Zahájení řízení o zbavení rodiče rodičovských práv	186
53.	Řízení o popření otcovství	129	74.	Rozhodnutí omezující práva matky v dispozici s majetkem nezletilých dětí	187
II.	RODIČE A DĚTI	137	75.	Stanovisko k omezení a zbavení rodičovských práv	188
54.	Ochrana dětí a mladistvých při přikázaném přemístění nezletilého dítěte	137	76.	Zanedbání povinné výživy	193
55.	Výklad pojmu „domácnost“ z hlediska povinností vyplývajících ze vztahů mezi rodiči a dětmi	140	77.	K rodičovské zodpovědnosti	195
56.	Právo nezletilých dětí na soudní a jinou právní ochranu	142	78.	Posuzování soudem závažného zanedbání rodičovské zodpovědnosti	202
57.	Povinnost dítěte ctít a respektovat své rodiče a nemožnost odepřít ochranu jeho práva	145	79.	Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti; vyslovení soudem zákazu vycestování dítěte	207
58.	Přijetí plnění nezletilým věřitelem . . .	150	80.	Principy rozhodování soudu o zbavení rodičovské zodpovědnosti	213
59.	Nezbytnost schválení úkonu zákonného zástupce soudem, jímž má být předčasně ukončeno stavební spoření nezletilého dítěte	154	81.	Hlediska pro rozhodování soudu o intenzitě zneužívání či zanedbání rodičovské zodpovědnosti	218
60.	K úpravě styku rodiče s dítětem za přítomnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí	156	82.	Možnost zbavení (omezení) rodičovské zodpovědnosti z již neaktuálních důvodů	222
61.	Určení jména dítěte	158	83.	Řízení o výchově a vymezení práv a povinností k nezletilému dítěti	226
62.	Nezletilé dítě jako oprávněný ze stavebního spoření	159	IV.	VÝCHOVA A ZASTUPOVÁNÍ DĚTÍ	229
63.	Změna příjmení nezletilého dítěte . . .	163	84.	Svěření dítěte do výchovy nemanželskému otci	229
III.	RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST	167	85.	Zjišťování podkladů soudem pro účely hodnocení vlastností rodičů v souvislosti se zajištěním výchovy dětí	229
64.	Prísľušnosť súdov členských štátov EÚ vo veciach rodičovskej zodpovednosti	167	86.	Výchovná opatrenia	231

87. Zastupování nezletilého dítěte v podstatných záležitostech	231	110. Úprava výchovy a výživy dítěte a spolubydlení rozvádějících se manželů	291
88. K výchovnému opatření uloženému dítěti mladšímu patnácti let	236	111. Zrušení svěření do výchovy	293
89. Výchova nemanželského dítěte a jeho svěření příbuzným či otci	242	112. Zahájení řízení u dvou soudů v jedné věci výchovy a výživy dítěte	295
90. K otázce zastoupení nezletilého dítěte rodiči	243	113. Střídavá výchova dítěte	295
91. Svěření nezletilého dítěte do výchovy jiného občana než rodiče	245	V. USTANOVENÍ OPATROVNÍKA	299
92. Péče ženy o dítě druhá, které jí nebylo svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu	246	114. Zastupování při vymáhání výživného pro nezletilé dítě	299
93. Svěření dítěte do výchovy rozhodnutím soudu	247	115. Zastupování nezletilých dětí v řízení o soudní výkon rozhodnutí	301
94. Ochranná výchova v občanskoprávním řízení	248	116. Ustanovení kolizního opatrovníka nezletilému v řízení o způsobilosti rodiče k právním úkonům	302
95. Svěření dítěte do výchovy a počátek vyživovací povinnosti k dítěti	249	117. Možnost zmocnění opatrovníkem další osoby jako zástupce účastníka řízení	303
96. Otázky určení vyznání dítěte a rozhodování o jeho náboženské výchově	250	118. Zásady pro ustanovení opatrovníka nezletilému dítěti při rozvodu manželství	304
97. Odejmutí dítěte z přímé péče rodičů a umístění do dětského domova	252	119. Městská část jako opatrovník v občanském soudním řízení	306
98. Státní výchovna a výchova rodičů	253	120. Kolizní opatrovník a zastoupení nezletilého dítěte	308
99. Nařízení ústavní výchovy u nezletilého dítěte	254	121. Omezení výše a vzájemná podmíněnost náhrady nákladů na výživu jednotlivých pozůstalých (§ 199 zák. práce); střet zájmů mezi rodiči a dětmi a způsob jeho řešení	312
100. Provedení rozhodnutí o ústavní výchově dítěte	255	122. Žaloba pro zmatečnost a předpoklad pro výkon funkce opatrovníka	318
101. Nárok na ošetrovné u nezletilého dítěte v ústavu	256	123. Obecní úřad jako kolizní opatrovník dítěte ve vztahu k cizině	320
102. Pravidla pro rozhodování soudů o ústavní výchově dětí	257	124. Pravidla pro ustanovení opatrovníka nezletilému pro řízení před soudem	322
103. Ochrana rodičovství a rodiny	260	125. Vydání dítěte matce od pěstounů	323
104. Ochrana dětí a mladistvých při nařízení ústavní výchovy	262	VI. PĚSTOUNSKÁ PÉČE	325
105. Respektování práva na rodinný život a omezení rodičovského práva matky ve vazbě na trestný čin spáchaný otcem	267	126. Svěření do pěstounské péče jiného občana a ústavní výchova	325
106. Střet ochranné výchovy podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a ústavní výchovy podle zák. o rodině	273	127. K některým otázkám rozhodování soudů ve věcech pěstounské péče	326
107. Důvody nařízení ústavní výchovy	279	128. Účastníci soudního řízení ve věcech pěstounské péče	332
108. Právo dítěte vyjádřit svůj názor před rozhodnutím soudu o návrhu na zrušení ústavní výchovy	284	129. Neexistence nároku schovance na mzdu za práci pro pěstouna	333
109. Právo nezletilého dítěte na slyšení v řízení o jeho ústavní výchově	288	130. Určení otcovství, výchova a výživa nezletilého dítěte v pěstounské péči	333

VII. OSVOJENÍ	337	Příloha	349
131. Odvolání souhlasu s osvojením	337	K řízení ve věcech rodinného práva před soudy prvního stupně	349
132. Osvojení mezi blízkými příbuznými	340	Přehled uveřejněných judikátů podle právních předpisů	414
133. Splnění podmínek osvojení	342	Věcný rejstřík	422
134. Osvojení dítěte bez souhlasu rodičů	343		
135. Lékařské vyšetření zdravotního stavu osvojitelů	346		
136. Opatrovník v řízení o osvojení jako pěstoun	347		

PŘEHLED JUDIKATURY ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi

(s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)

**sestavila
JUDr. Petra Polišenská**

Úvodem

Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi zahrnuje komplexním způsobem zpracovanou judikaturu z této oblasti rodinného práva. Je sestaven převážně z rozhodnutí Nejvyššího soudu, přičemž každé rozhodnutí je zpracováno formou standardního judikátu včetně právní věty a relevantní části odůvodnění. Do Přehledu jsou rovněž zařazena rozhodnutí Ústavního soudu a výběr z rozhodovací činnosti odvolacích soudů.

Vybraná judikatura v tomto Přehledu se věnuje obecně vztahům mezi rodiči a dětmi, ale i otázkám určení otcovství, výchovy, pěstounské péče a osvojení. Judikatura je členěna do chronologických celků tak, jak obvykle nastávají nebo mohou nastat v běžném životě. Uvnitř nich jsou judikáty řazeny podle odkazu na příslušná ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v rámci tohoto odkazu jsou pak judikáty uspořádány časově od nejstaršího k nejnovějšímu judikátu podle data jejich vydání.

Judikatura v této publikaci byla vybrána s ohledem na novou právní úpravu, zejména zákon č. 89/2012 Sb., (dále „nový občanský zákoník“), který (s několika výjimkami) soustředí odvětví rodinného práva na jediné místo, a to do druhé části. Tato druhá část, kromě ustanovení převzatých ze zákona o rodině, bude obsahovat i pravidla, která byla dosud zahrnuta v jiných právních normách.

Nový občanský zákoník také zavádí zcela nové instituty, jako např. rodinný závod, nebo se vrací k řadě institutů, které byly užívány v minulosti, jako např. osvojení zletilého nebo švagrovství.

Přes všechny shora nastíněné novinky judikatura shromážděná v tomto Přehledu, která je jak současného, tak staršího data, je platná a má svůj přínos i *de lege ferenda*.

Na Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi navazuje Přehled judikatury ve věcech manželství a Přehled judikatury ve věcech vyživovací povinnosti rodičů. Jmenované Přehledy ve svém souhrnu tvoří ucelený judikatorní soubor z oblasti rodinného práva. Jsou tak důležitou pomůckou pro právníky, soudce a pracovníky zabývající se rodinněprávní problematikou.

Autorka

Seznam použitých zkratek

Prameny:

ASPI JUD	označení judikátu v právním informačním systému nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.
Boh.	Bohuslav, sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu
PrRo	Právní rozhledy (nakladatelství C. H. Beck)
R	Sbírka rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR (vydává Nejvyšší soud v nakladatelství Novatrix, s. r. o.)
Sb. ÚS	Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
SoJ	Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva (nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.)
SoRo	Soudní rozhledy
C	Soubor rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu (rozhodnutí civilní), (nakladatelství C. H. Beck)
S IV	Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím. Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutích Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR a SSR 1970–1983. Vydal Nejvyšší soud ČSSR nákladem Statistického a evidenčního vydavatelství tiskopisů, Praha 1986
Vážný	Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky (ročníky 1918 až 1939) označená jménem pořadatele této sbírky a doplňkovou zkratkou

Právní předpisy:

c. ř. s.	zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
obč. zák.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
tr. řád	zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
tr. zák.	zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.)
ÚPD	Úmluva o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.)
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
zák. o rodině	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

I. URČENÍ OTCOVSTVÍ

1. Důkaz zplození dítěte souloží

§ 51 zák. o rodině

Předpisu § 157 obč. zák. o důkazu zplození dítěte souloží mimo dobu kritikou dlužno dbáti i u dětí nemanželských (§ 163 obč. zák.).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne
4. 10. 1921, sp. zn. Rv I 734/21
Vážný č. 1218/1921

Z odůvodnění:

Nemanželské dítě narodilo se dne 15. března 1920, soulož matky se žalovaným byla zjištěna ku dni 11. pokud se týče 12. května 1919. Žalobě dítěte o uznání nemanželského otcovství bylo oběma nižšími soudy vyhověno, odvolacím soudem z těchto důvodů: Doba kritická spadá tu do doby mezi 21. květnem 1919 a 18. zářím 1919 a ježto nezl. žalobce narodil se 15. března 1920, uplynulo ode dne tělesného obcování žalovaného s nemanželskou matkou až do dne narození žalobce – den soulože nečítají – 308 dnů. Dle § 163 obč. zák. sluší považovati za otce nemanželského dítěte toho, o kom dle předpisů, obsažených v soudním řádě, jest dokázáno, že s matkou obcoval v době, od které až do slehnutí neuplynulo méně než 180 a více než 300 dnů. Jest tudíž otázkou, možno-li v daném případě považovati žalovaného za žalobcova otce. Ve směru tom soud stolice prvé v základě seznání matky zjistil, že po souloží se žalovaným více ani s ním ani se žádným jiným mužem od 11., pokud se týče 12. května 1919 tělesně neobcovala. V základě posudku znalce soudního lékaře Ř. zjistil prvý soudce dále, že není vyloučeno, že žalobce K. pochází ze soulože 11. pokud se týče 12. května 1919, ač se jedná o případ velmi vzácný. Odvo-

lací soud, chtěje míti plnou záruku pro správné a spolehlivé rozhodnutí této sporné otázky, uznal na důkaz znalcem z oboru porodnictví. Ve příčině té pak podle znaleckého posudku odborného lékaře porodnictví zjišťuje, že dle dnešního stavu dítěte naprosto nelze tvrditi, že by bývalo přeneseno, není možno s plnou jistotou říci, že by toto děcko pocházelo ze soulože ze dne 11. až 12. května 1919, ale také dle dnešního stavu vědy lékařské nelze vyloučiti, že by tomu skutečně tak bylo, poněvadž jsou známy případy, přesně vědecky doložené, kde těhotenství trvalo přes 300 dnů. Případy skutečného přenesení dítěte, vědecky přesně zjištěné, jsou velmi vzácné. Ze zjištění toho plyne, že v tomto případě jde o mimořádný případ těhotenství, a že žalovaný přes to, že od dne soulože až do dne porodu uplynulo více než 300 dnů, nezletilého žalobce splodil. Na věci nemění ničeho okolnost, že MUDr. Ř. prohlásil, že dítě narozeno bylo doneseno, když děcko neprohlížel ihned po narození jeho, nýbrž teprve dne 27. října 1920 u soudu.

Nejvyšší soud žalobu zamítl.

Důvody:

Dovolání napadá rozsudek soudu druhé stolice z důvodů § 503 čís. 2, 3 a 4 c. ř. s. Co se tkne námitky nesprávného právního posouzení sporného případu, dlužno míti zřetel k tomu, že občanský zákoník v § 163 ustanovuje domněnku nemanželského otcovství. Tato jest dána, když se prokáže, že žalovaný tělesně obcoval s matkou děcka v době početí, to jest v některý den, od něhož do porodu neuplynulo méně než 180 a ne více než 300 dnů. Při tom se čítá den porodu, nikoli však den početí (§ 902 obč. zák.). Spadá-li prokázaná nebo doznaná soulož mimo zákonnou

dobu početí, pak neusnadňuje domněnka důkazů otcovství. Že však otcovství může býti odvozováno i ze soulože mimo zákonnou dobu početí, vysvítá z ustanovení § 138 a 155 a násl. obč. zák., týkajících se manželského zrození. Domněnka § 138 souhlasí úplně s domněnkou § 163 obč. zák. V § 155 obč. zák. stanoví se právní domněnka nemanželského původu děcka, které sice zrozeno ze ženy vdané, ale před dobou nebo po době, naznačené v § 138 obč. zák., počítajíc ode dne, co bylo manželství uzavřeno nebo zrušeno. Tato domněnka připouští, jak vyplývá z § 157 obč. zák., protidůkaz, že děcko jest přes to manželského původu, důkazem, že děcko zplodil manžel. Z toho dlužno vyvozovati, že občanský zákoník uznává za přípustný důkaz, že dítě může zplodeno býti souloží, udávši se kratší než 6měsíční neb delší jak 10měsíční dobu před porodem. Zbývá pouze otázka, jakým způsobem dlužno toto mimořádné početí dokázati, zda stačí k tomu všechny průvodní prostředky, v civ. řádu soudním vyjmenované, či platí-li zde nějaké omezení. V tom směru ustanovuje § 157 obč. zák., jenž článkem VI. 1 uvoz. zák. k c. ř. s. byl výslovně v platnosti zachován, že manželský původ dítěte, zrozeného po 10 měsících po zrušení manželství, může býti prokázán pouze znalci, kteří po přesném prozkoumání stavu dítěte a matky udají zřetelně příčinu tohoto výjimečného případu. Není příčiny, míti za to, že zákonodárce, byť i ustanovení § 157 v § 163 obč. zák. necitoval, chtěl důkaz otcovství u dítěte přeneseného jinak míti prováděn, jedná-li se o otce nemanželského, nežli když jde o otce manželského. Vždyť by jinak činil důkaz manželského původu děcka obtížnějším nežli důkaz původu mimomanželského; děti manželské byly by na tom hůře, nežli nemanželské, což by bylo nersrovnatelné s tendencí občanského zákona, zřejmou z § 156, 158 a 159, v nichž nadržuje zákon manželskému původu děcka. Nutno proto míti za to, že také k průkazu

nemanželského otcovství v případech téhož druhu jest potřebí přesného důkazu znaleckého, jak jest stanoven v § 157 obč. zák. pro děti manželské, zejména, pokud se tkne otázky, zda děcko v lůně mateřském pobýlo delší dobu nežli 300 dnů. Pouhou výpovědí matky děcka, že mimo se žalovaným neobcovala tělesně s nikým jiným, nemůže býti podán důkaz o otcovství žalovaného, neboť jak již řečeno, k důkazu přenosnosti děcka v lůně mateřském dlužno žáda ti přesný důkaz znalci lékařství. V tomto případě nižší stolice zjistily, že žalující děcko narodilo se 14. neb 15. března 1920 a že žalovaný souložil s matkou jeho buď dne 11. neb 12. května 1919, tedy 308 dnů před porodem děcka. Důkaz znalecký, který oba nižší soudy provedly, vypadl negativně. Znalci nemohli, poněvadž dítěte a matky neviděli ani při porodu ani krátký čas po porodu, se vysloviti, zda žalující děcko bylo přeneseno a zda pochází ze soulože ze dne 11. neb 12. května 1919, nemohli však okolnost tu také vyloučiti. Nebyl tedy důkazem znaleckým podán zákonem žádaný důkaz, že žalobce je dítětem přenošeným a že žalovaný dítě to 11. neb 12. května 1919 zplodil. Slušelo se tudíž žalobní nárok jako nedokázaný a nedokazatelný zamítnouti a to bez ohledu na svědeckou výpověď matky děcka, poněvadž jejím osamělým svěděním, při negativním výsledku důkazu znaleckého, důkaz o otcovství žalovaného podán býti nemůže (§ 157 obč. zák.). Dospěl-li odvolací soud k jinému závěru, posoudil případ se stanoviska právníckého nesprávně.

2. Zákonná domněnka otcovství a určení otcovství jiného muže

§ 51 zák. o rodině

Právní stav založený zákonnou domněnkou otcovství manžela matky dítěte podle § 51 zák. o rodině brání tomu, aby bylo určeno otcovství k témuž dítěti.

Z odůvodnění:

Ustanovení § 103 o. s. ř. sice ukládá soudům přihlížet kdykoliv za řízení k tomu, zda jsou splněny podmínky, za nichž může jednat ve věci a podle § 104 odst. 1 o. s. ř. jednou z těchto podmínek je i skutečnost, že má předcházet jiné řízení. Tímto zákonem předpisem je však míněno řízení, které je buď přímo procesními předpisy předpokládáno, nebo řízení, bez jehož ukončení není možno o uplatnění nároku vůbec rozhodnout. Takovéto souvislosti není mezi řízením o žalobě na určení otcovství proti muži, který v kritické době údajně obcoval s matkou dítěte, která je provdána a jejíž manželství trvá a řízením o žalobě na popření otcovství manžela matky k témuž dítěti.

Narodí-li se dítě za trvání manželství, svědčí zákonná domněnka otcovství manželu matky. Tento právní stav je dán již samotnými skutečnostmi narození dítěte a trvání manželství, nebyla-li podána žaloba o popření otcovství manžela matky k dítěti a nedošlo-li k popření jeho otcovství, pak právní stav, založený uváděnou zákonnou domněnkou podle ust. § 51 odst. 1 zák. o rodině, brání zcela tomu, aby bylo určováno otcovství jiného muže k témuž dítěti; šlo by totiž o určování právního vztahu, který je již zákonem určen. Kdyby za této situace žaloba o určení otcovství byla přece jen podána a žalobce by přes poučení, kterého se mu ze strany soudu má dostat, na ni setrval, musila by tato žaloba být zamítnuta jako bezpředmětná.

V daném případě bylo soudem zjištěno, že nezl. žalobkyně I. K. se narodila z manželství E. K. za trvání jejího manželství

s A. K., přičemž oba manželé uváděli, že žalobu na popření otcovství manžela matky nepodali. Jestliže by bylo zjištěno, že otcovství manžela matky nebylo popřeno, nebylo třeba k možnosti takového řízení přihlížet, tím méně pokládat je za řízení, které mělo předcházet žalobě na určení otcovství žalovaného. Nikdo z oprávněných k podání takové žaloby není totiž povinen ji podat.

Okresní soud však neprovedl dokazování, jež by mu umožnilo tuto otázku spolehlivě posoudit. Nepřihlédl totiž k obsahu rodného listu nezletilé I. K., podle něhož v matrice narození není manžel matky dítěte zapsán jako otec, a vycházel jen z údajů manželů, že žalobu o popření otcovství manžela matky nepodali a není jim známo, že by o této otázce bylo vedeno u soudu řízení. Za této situace bylo povinností soudu, aby dotazem na orgán, pověřený vedením matriky se postaral o objasnění, na jakém základě je v matrice (v knize narození) zaznamenán, pokud jde o otce nezletilé žalobkyně, jiný stav, než jaký vyplývá ze zákonné domněnky otcovství manžela matky. Pokud by totiž ani ze sdělení orgánu pověřeného vedením matriky nevyplynuly poznatky, jež by vedly ke zjištění, že došlo k popření otcovství manžela matky nezletilé žalobkyně, pak již zákonná domněnka otcovství, svědčící manželku matky dítěte, narozeného za trvání jejího manželství, vylučuje určení otcovství jiného muže k témuž dítěti a bezdůvodnost takového návrhu. Předmět soudního řízení nemůže být určení právního vztahu, který je určen přímo zákonem.

Protože okresní soud vycházel v řízení a při rozhodování z jiného názoru a pro své rozhodnutí nezjistil všechny rozhodné skutečnosti, porušil zákon v ustanoveních § 1, 5, 6, 103, 104, 120, 132, 134 o. s. ř. v souvislosti s ustanovením § 51 odst. 1 zák. o rodině.

Úrčovací žaloba a popření otcovství

§ 51 zák. o rodině

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne
14. 11. 1979, sp. zn. Cpj 41/79
R 20/1980, svazek č. 6/1980

A. Určení otcovství

1. Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) stanoví v § 51 až § 54 vyvratitelné právní domněnky, jejichž použitím lze dospět k včasnému určení otcovství. K určování otcovství soudem podle ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rodině dochází pouze tehdy, jestliže domněnka otcovství nesvědčí ani manželu matky podle ustanovení § 51 zák. o rodině, ani nedošlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 a § 53 zák. o rodině (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 71/1965 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR).

Soudy jsou si vědomy významu a důsledku uvedených právních domněnek i pořadí, v jakém se uplatňují. Potřebné skutečnosti pro uplatnění těchto domněnek zjišťují z rodných listů dětí a ze spisů péče o nezletilé. Již v žalobách o určení otcovství bývá zpravidla uvedeno, že nedošlo k určení otcovství podle ustanovení § 52 zák. o rodině.

Také v průběhu soudního řízení o určení otcovství podle ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rodině dochází ještě k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 zák. o rodině. Stává se tak často již při prvním jednání po poučení soudu, ale nezřídka i po provedení znaleckých důkazů. Prohlášení žalovaného o tom, že otcovství k dítěti uznává, bývá řádně protokolováno, stejně jako prohlášení matky o souhlasu s tímto prohlášením. Jestliže žalobu o určení otcovství podala matka, soudy

považují za tento souhlas matky skutečnost, že žalobu podala právě proti žalovanému muži a další souhlasné prohlášení matky již nevyžadují.

Domněnku otcovství ve smyslu ustanovení § 52 zák. o rodině zakládá jen takové souhlasné prohlášení rodičů, které od povídá všem předpokladům uvedeným v tomto zákonném ustanovení a které je zcela určité. Prohlášení matky není v některých případech třeba (§ 52 odst. 3 zák. o rodině).

Pouhý projev žalovaného v řízení o určení otcovství, že je ochoten uznat otcovství, nezabavuje soud povinnosti, aby zjišťoval, zda žalovanému svědčí domněnka otcovství podle ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rodině, zda závažné okolnosti jeho otcovství nevylučují a aby rozhodl na základě bezpečně zjištěného stavu věci (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 44/1970 Sbírky soudních rozhodnutí). Byly zjištěny případy, že soudy se spokojily se zcela neurčitým prohlášením žalovaného muže, neposkytly mu náležité poučení ve smyslu ustanovení § 5 o. s. ř., aby své prohlášení formuloval způsobem odpovídajícím zákonu, popřípadě nevyžádaly souhlasné vyjádření matky, ačkoliv ho bylo třeba.

Ve věci sp. zn. 8 C 56/78 okresního soudu v Příbrami žalovaný prohlásil, že chce uznat otcovství k žalujícímu dítěti. Na základě tohoto prohlášení byla žaloba o určení otcovství vzata zpět a řízení bylo nesprávně zastaveno podle ustanovení § 96 odst. 1 o. s. ř.

Ve věci sp. zn. 9 C 95/76 okresního soudu v Českých Budějovicích žalovaný v průběhu řízení prohlásil, že je ochoten uznat otcovství k dítěti. Soud nevěnoval tomuto prohlášení žalovaného pozornost a nepoučil jej ani matku dítěte (která byla při jednání přítomna) ve smyslu ustanovení

§ 52 zák. o rodině; jednání odročil za účelem vyžádání souvisejících spisů a teprve při dalším jednání vyhlásil rozsudek, jímž bylo žalobě vyhověno.

Ve věci sp. zn. 10 C 315/77 okresního soudu v Chebu žalovaný po provedení důkazu znaleckým posudkem z oboru sexologie otcovství k dítěti uznal. Ze spisu však není patrné, že by matka s tímto uznáním vyslovila souhlas. Soud řízení o určení otcovství neprávne zastavil a rozhodl o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti podle ustanovení § 50 zák. o rodině.

Podle ustanovení § 108 o. s. ř. soud řízení o určení otcovství zastaví, jestliže došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů za podmínek uvedených v ustanovení § 52 odst. 2 zák. o rodině. Tímto prohlášením rodičů je otcovství k dítěti zákonným způsobem určeno, soud nemá již o čem rozhodovat a jakékoliv další zajišťování je nepřipustné. Není proto správný postup těch soudů, které po určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů vyzývají žalobce, aby se vyjádřil, zda na žalobě o určení otcovství trvá, nebo zda ji bere zpět, ačkoliv podle ustanovení § 108 o. s. ř. nemohou postupovat jinak než řízení o určení otcovství zastavit bez ohledu na návrhy účastníků.

Ve věci sp. zn. 7 C 41/77 okresního soudu v Hradci Králové došlo v řízení o určení otcovství k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Soud vyzval opatrovníka dítěte, aby se vyjádřil, zda vzhledem k této okolnosti na žalobě trvá, nebo zda ji bere zpět. Teprve k této výzvě soudu opatrovník vzal žalobu zpět, soud usnesením zpětvzetí žaloby připustil a řízení zastavil. V odůvodnění usnesení je uvedeno, že zpětvzetí žaloby není v rozporu se zájmem společnosti a že řízení bylo zastaveno podle ustanovení § 96 odst. 1 o. s. ř.

Ve věci sp. zn. 4 C 631/78 okresního soudu v Břeclavi došlo během řízení k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, soud však řízení o určení otcovství nezastavil a rozsudkem jen schválil dohodu rodičů o úpravě práv a povinností rodičů k dítěti podle ustanovení § 50 a § 26 odst. 2 zák. o rodině.

S řízením o určení otcovství je obligatorně spojeno řízení o výchově a výživě dítěte (§ 113 odst. 2 o. s. ř.).

Jestliže soud zastaví řízení o určení otcovství, protože bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů (§ 108 o. s. ř.), trvá jeho příslušnost (§ 11 odst. 1 o. s. ř.) k rozhodnutí podle ustanovení § 50 odst. 1 zák. o rodině, pokud výjimečně nedojde k přenesení příslušnosti podle ustanovení § 177 odst. 2 o. s. ř. na soud, v jehož obvodu má dítě bydliště. Stále se však ještě vyskytují případy, kdy soudy po zastavení řízení o určení otcovství považují neprávne věc za vyřízenou a nezabývají se již tím, zda jsou dány zákonné předpoklady pro rozhodnutí podle ustanovení § 50 odst. 1 zák. o rodině.

Ve věci sp. zn. 4 C 104/78 okresního soudu Plzeň-jih po určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů soud řízení zastavil s poukazem na ustanovení § 104 o. s. ř. (správně mělo být řízení zastaveno podle § 108 o. s. ř.); o výchově a výživě dítěte však nerozhodl, ačkoli rodiče nežili spolu.

Ve věci sp. zn. 5 C 281/77 okresního soudu v Berouně po zastavení řízení o určení otcovství podle ustanovení § 108 o. s. ř. byla schválena dohoda rodičů o výživném pro dítě; o výchově dítěte však rozhodnuto nebylo.

2. Rozhodnutí o určení otcovství podle ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rodině je roz-

hodnotím o osobním stavu [§ 80 písm. a) o. s. ř.], které je významné nejen pro dítě a pro ostatní zúčastněné osoby, ale i pro celou společnost. Úkolem soudů je dbát o to, aby skutečný stav věci byl zjištěn co nejúplněji (§ 6 a § 120 odst. 1 o. s. ř.). Zjišťování skutečného stavu věci ve věcech určení otcovství bývá mnohdy značně náročné a je mu proto třeba věnovat zvýšenou pozornost.

V řízení o určení otcovství je úkolem soudů, aby náležitým způsobem zjišťovaly nejen všechny okolnosti, které tvoří skutkový základ domněnky otcovství svědčící žalovanému ve smyslu ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině, ale se stejnou pečlivostí je třeba zjišťovat i případné závažné okolnosti, které – i když žalovanému svědčí domněnka otcovství – vylučují otcovství žalovaného muže (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 38/1968 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR). Soudy tedy musí především zjišťovat, zda se žalovaný s matkou dítěte v rozhodné době podle ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině pohlavně stýkal. Kdyby tato skutečnost zjištěna nebyla, není účelné ani hospodárné provádět mnohdy nákladné důkazy v tom směru, zda závažné okolnosti otcovství žalovaného muže vylučují. K těmto skutečnostem musejí soudy přihlížet již v přípravě jednání, při postupu v dokazování a volbě důkazních prostředků.

Základním důkazním prostředkem je především podrobný výslech žalovaného a matky dítěte, protože při těchto výsleších jde o zjištění údajů, které často jinými důkazními prostředky zjišťovat nelze. Výsledky je tu třeba zaměřit především na otázky seznámení a vzájemných vztahů žalovaného a matky dítěte, zda matka měla v rozhodné době známost s jiným mužem, zda docházelo mezi nimi k souložím a v které době (s co nejpresnějším časovým určením a s uvedením bližších okolností), na průběh

těhotenství matky, na oznámení těhotenství žalovanému, dále na důkladné objasnění případných námitek k vyvrácení domněnky otcovství (zdravotní stav žalovaného, zda matka v době styku se žalovaným nebyla těhotná, doba narození dítěte apod.) a na zjištění podkladů pro rozhodnutí o výchově a výživě dítěte. Výslech by měl být prováděn zásadně u procesního soudu za účasti žalovaného i matky dítěte; musí být prováděn podrobně a musí být pečlivě protokolován. Při výslechu matky je třeba si ujasnit, zda je slyšena jako účastnice řízení, jako vedlejší účastnice nebo jako svědkyně v řízení o určení otcovství a tomu musí odpovídat i dané poučení (§ 126 a § 131 o. s. ř.).

Teprve po zevrubném provedení výslechu žalovaného a matky dítěte je možné odpovědně uvažovat o provedení dalších důkazů, zejména svědeckých důkazů, potřebných k posouzení věrohodnosti těchto osob, popřípadě ke zjištění bližších okolností o průběhu známosti matky se žalovaným nebo jiných okolností, které mohou mít význam pro posouzení věci.

Konečně je třeba provést důkaz listinami a spisy, které by měly být opatřeny již při přípravě jednání podle ustanovení § 114 odst. 2 písm. c) o. s. ř.

Soudy věnují zjišťování existence domněnky otcovství žalovaného muže podle ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině potřebnou pozornost; bylo však zjištěno i více případů, kdy řízení před soudem prvního stupně zůstalo v tomto směru neúplné. Výsledky matky i žalovaného muže nebyly vždy provedeny vyčerpávajícím způsobem se zřetelem na přesné zjištění doby souloží, rozpory ve výpovědích matky dítěte a žalovaného zůstaly někdy blíže neobjasněny a nebyly také vždy vyčerpány možnosti provedení důkazu výsledkem svědků nebo listinami.

Ve věci sp. zn. 9 C 178/77 okresního soudu v Šumperku byl žalovaný muž určen otcem nezletilého dítěte, narozeného 24. 1. 1976, když soud dospěl k závěru, že mezi matkou a žalovaným docházelo k souloží v rozhodné době pro početí dítěte. Pro tento závěr si soud neopatřil náležité skutkové podklady. Žalovaný jakýkoliv intimní styk s matkou dítěte popíral a výpovědi matky byly neurčitě i rozporné. Soud nevyčerpal ani důkazní možnosti výsledkem svědků, kteří měli být přítomni setkáním mezi žalovaným a matkou dítěte. Vzhledem k neúplnosti řízení v tomto směru došlo také potom ke zrušení rozsudku soudu prvního stupně odvolacím soudem.

3. Vyskytují se případy, v nichž žalovaní muži sice doznávají soulože s matkou dítěte v rozhodné době, tvrdí však, že nejsou otcem dítěte, protože matka souložila v rozhodné době s více muži. Domáhají se proto provedení znaleckého důkazu první zkouškou i u těchto dalších mužů. Některé soudy vycházejí z názoru, že námitkou více mužů, kteří souložili s matkou dítěte, není třeba se zabývat, jestliže žalovanému muži svědčí domněnka podle ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině a nejsou dány ani jiné závažné okolnosti, které by otcovství žalovaného vylučovaly.

Znění ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině neodůvodňuje názor, že prokázané pohlavní styky matky dítěte s jinými muži v rozhodné době jsou samy o sobě důvodem k zamítnutí žaloby o určení otcovství. Vyvrácení domněnky otcovství musí být zcela určité (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 4/1969 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR).

Ze zásady materiální pravdy vyplývá ovšem pro soud povinnost zjistit skutečný stav věci co nejučelněji (§ 6 a § 120 odst. 1 o. s. ř.) a provést všechny potřebné důkazy způsobilé vyvrátiti domněnku otcovství.

Jestliže žalovaný muž tvrdí, že není otcem dítěte a že otcem je jiný muž, kterého označí, a uvede pro toto tvrzení závažné důvody, pak nelze jeho tvrzení ponechat bez povšimnutí. V takových případech je třeba vyslechnout podrobně matku i označené muže a jejich stycích s matkou v rozhodné době. Jestliže soulože těchto mužů s matkou v uvedené době jsou prokázány, pak zákonná domněnka otcovství svědčí nejen žalovanému, ale i těmto mužům. Za této situace musí soud s přihlédnutím k ostatním výsledkům provedeného dokazování uvážit, zda je třeba v zájmu zjištění skutečného stavu věci provést důkaz krevní zkouškou nejen u žalovaného, ale i u jiných mužů, jímž rovněž svědčí domněnka otcovství.

Při současné možné vylučovací schopnosti znaleckých důkazů (posudky hematologické včetně posudků provedených vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek) lze zpravidla otcovství neprávem označených mužů bezpečně vyloučit. Provedené znalecké dokazování v uvedených věcech přispívá nejen k zjištění skutečného stavu věci, ale také k přesvědčivosti soudních rozhodnutí a vede často i k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů.

Ve věci sp. zn. 7 C 201/77 obvodního soudu pro Prahu 5 matka připustila, že měla v rozhodné době styky i s dalšími muži. Soud tyto muže vyslechl k objasnění domněnky jejich otcovství k žalujícímu dítěti. Otcovství prvního muže bylo vyloučeno posudkem z oboru gynekologie a otcovství druhého muže bylo vyloučeno hematologickými posudky. Za dané procesní situace došlo pak k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů.

Ve věci sp. zn. 16 C 263/77 okresního soudu v Karlových Varech matka doznala, že v rozhodné době měla pohlavní styk nejen se žalovaným, ale i s dalším mužem.

Soud nařídil provedení krevní zkoušky u obou mužů, oba byli hematologickým posudkem z otcovství vyloučení a vylučující závěr byl potvrzen i vrchním dobrozdáním. Za této situace vzal opatrovník dítěte žalobu o určení otcovství zpět.

Ve věci sp. zn. C 119/77 okresního soudu v Semilech svědčila zákonná domněnka otcovství nejen žalovanému, ale i dalšímu muži. Soud prvního stupně provedl krevní zkoušku, a když tato zkouška žádného z mužů nevyloučila, provedl zkoušku vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek. Druhá uváděná zkouška vyloučila z otcovství onoho dalšího muže. Otcovství pak bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů a soud prvního stupně řízení podle ustanovení § 108 o. s. ř. zastavil.

Opačná situace nastala ve věci sp. zn. 7 C 230/76 okresního soudu v Novém Jičíně, když byl z otcovství vyloučen žalovaný, nikoliv však další muž, s nímž měla matka v rozhodné době pro početí dítěte rovněž pohlavní styky.

4. Za otce dítěte se považuje muž, který s matkou souložil v době uvedené v ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují. Jsou-li tedy soulože matky se žalovaným mužem prokázány, musí soudy vždy pečlivě hodnotit všechny okolnosti, které by mohly vést k závěru, že otcovství žalovaného muže je vyloučeno.

Žalovaní muži nejčastěji namítají, že složení jejich krve vylučuje otcovství k dítěti a domáhají se hematologického dokazování. Jestliže toto dokazování vyznělo pro ně nepříznivě, nezřídka otcovství uznávají a dochází k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. V případech ojedinělých souloží je namítáno, že žalovaný nemůže být otcem, narodilo-li se dítě se

známkami nedonošenosti a nezralosti, nebo naopak se známkami přenošenosti. Zcela výjimečně je uplatňována neplodnost mužů v rozhodné době pro početí dítěte. Ve všech uvedených případech se provádí znalecké dokazování, které vzhledem k vývoji vědy se stává stále významnějším důkazním prostředkem ve věcech určení otcovství.

Využívání nových vědeckých poznatků z oboru hematologie rozšířilo možnosti znaleckého dokazování při určování otcovství a zvýšilo jeho důkazní hodnotu při objasňování důležitých okolností v těchto věcech. V současné době lze pro určení otcovství podat znalecký posudek, při kterém je prováděno vyšetřování až 20 skupinových systému červených krvinek a lze předpokládat, že se tento počet bude dále zvyšovat.

Dalšího pokroku bylo dosaženo tím, že v soudní praxi mohou být využívány také poznatky získané v oblasti výzkumu otázek týkajících se transplantace lidských tkání. Tyto poznatky umožňují podávat ve věcech určení otcovství znalecké posudky vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek. Tím se vytvořil nový typ krevní zkoušky, který vedl k dalšímu snížení podílu případů, kdy otcovství nelze vyloučit.

Základním znaleckým důkazem je krevní zkouška skupinových systému červených krvinek, která má v současné době značnou vylučovací schopnost. Znalci jsou povinni vyšetřit ty skupinové systémy červených krvinek, jejichž souhrnná vylučovací schopnost činí minimálně 80 a současně jsou povinni uvést v posudku procento souhrnné vylučovací schopnosti vyšetřovaných systému, by mohl soud posoudit důkazní hodnotu znaleckého posudku (k tomuto závěru dospěla např. soudně lékařská sekce sboru pro znalecké otázky ministerstva spravedlnosti ČSR dne 8. 12. 1976).

Soudy ve věcech určení otcovství provádějí hematologické dokazování ve vhodných případech a jsou si vědomy toho, že každá vylučovací krevní zkouška podléhá revizní zkoušce (vrchnímu dobrozdání), provedené dalším znalcem na vyšší úrovni (srov. rozhodnutí uveřejněná pod č. 26/1967 a č. 53/1969 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR; srov. např. i sdělení č. 4/1967 Sbírky instrukcí a sdělení ministerstva spravedlnosti). Že provádění revizních krevních zkoušek není nadbytečné, potvrdily některé zjištěné případy, kdy touto zkouškou byly odstraněny omyly, k nimž při první krevní zkoušce došlo.

Ve věci sp. zn. 9 C 42/77 obvodního soudu pro Prahu 3 žalovaný doznával soulože s matkou dítěte v rozhodné době, tvrdil však, že není otcem dítěte. Krevní zkouška žalovaného z otcovství vyloučila na základě skupinového systému Hp (matka Hp 2 – 1, dítě Hp 1 – 1, žalovaný Hp 2 – 2). Revizní krevní zkouškou byl však zjištěn omyl prvního znalce, protože u všech zúčastněných osob byla zjištěna skupina Hp 2 – 2, takže nebylo možné činit žádné závěry na vyloučení žalovaného z otcovství ve skupinovém systému Hp. Prvý znalec také tento omyl po novém rozboru krve matky a dítěte připustil. Když pak ani zkouška HLA antigenů v systému bílých krvinek otcovství žalovaného nevyloučila (ačkoliv její vylučovací schopnost byla v daném případě 99, 12) a vedla k označení otcovství žalovaného jako velmi pravděpodobné, byl žalovaný muž určen otcem dítěte.

Znalecké posudky provedené vyšetřením HLA antigenů skupinových typů bílých krvinek soudy často provádějí v těch případech, kdy krevní zkouška v systému červených krvinek otcovství žalovaného nevyloučila, kdy však vzhledem k výsledkům provedeného dokazování lze mít pochybnosti o otcovství žalovaného. Jde

zpravidla o případy, kdy pověst matky dítěte není dobrá, jsou tvrzeny její styky s jinými muži, které nelze bezpečně zjistit, případy jsou zjištěny jiné okolnosti, které odůvodňují závěr, že je třeba provést toto znalecké dokazování, které má vysokou vylučovací schopnost. Také v některých zjištěných případech znalec provádějící krevní zkoušku v systému červených krvinek provedení této zkoušky výslovně doporučuje.

Rovněž při provádění důkazu vyšetřením HLA skupinových systému bílých krvinek musí ovšem dbát o to, aby odborným závěrům předcházelo náležité zjištění potřebných podkladů, i o to, aby závěr této zkoušky o vyloučení muže z otcovství dítěte byl ověřen další zkouškou (vrchním dobrozdáním). Je třeba postupovat obdobným způsobem, jaký je v praxi zaveden v případech vylučujících posudků provedených vyšetřením skupinových systému červených krvinek. Tento postup má své opodstatnění, neboť i při vyšetření HLA skupinových typů bílých krvinek se mohou vyskytnout některé serologické a genetické nepravidelnosti a kromě toho i u tohoto typu znaleckého dokazování má význam komplexnost použitých diagnostických sér, nehledě k možnosti vlivu případných zevních faktorů.

Znalecké posudky z oboru lidské genetiky přicházejí v praxi soudů v malém počtu případů, a to zřejmě proto, že podle současného stavu vědy mohou vést jen k pravděpodobným závěrům (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 14/1968 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR). Ani se zřetelem na současnou vysokou vylučovací schopnost hematologického zkoumání nelze však vylučovat přínos znaleckých posudků z oboru lidské genetiky, a to zejména ve spojení s dalšími v úvahu přicházejícími znaleckými důkazy (např. důkazem krevní zkouškou, posudkem znalce gynekologa

apod.) a se zřetelem na otázku věrohodnosti či nevěrohodnosti účastníků, která ve sporech o určení otcovství bývá otázkou základní. Pokud posudek z oboru lidské genetiky přichází v úvahu, je ovšem třeba jej vzhledem k jeho povaze a účelu provádět teprve po hematologickém dokazování.

U některých soudů byly při zjišťování skutečnosti, zda závažné okolnosti žalovaného z otcovství nevylučují, prováděny důkazy posudky znalců z oboru cytogenetiky spočívající ve zkoumání délky chromozómů Y v krvi dítěte a údajného otce. Vzhledem k tomu, že o vědecké hodnotě těchto posudků se vyskytovaly odchýlné názory, učinilo ministerstvo spravedlnosti ČSR dotaz na ministerstvo zdravotnictví ČSR, zda je vhodné zmíněné znalecké posudky ve věcech určení otcovství provádět, jakou mají hodnotu a zda z hlediska současného stavu vědy mohou otcovství žalovaného muže bezpečně vyloučit. Podle sdělení ministerstva zdravotnictví ČSR z 27. 12. 1978 č. j. LP/2-200 není provádění znaleckých posudků cytogenetickou metodou při určování otcovství dosud dostatečně spolehlivě ověřeno tak, aby moderní metody stanovení jemné struktury chromozómu mohly být brány za základ pro vyloučení nebo dokonce pro stanovení pravděpodobnosti otcovství. V podstatě tentýž závěr vyplynul např. ze sdělení Československé akademie věd – Ústavu molekulární genetiky k dotazu městského soudu v Praze v některých projednávaných věcech určení otcovství. Z toho je patrné, že v současné době není vhodné provádět toto znalecké dokazování.

Posudky z oboru gynekologie a sexuologie nepřinášejí žádnou zvláštní problematiku a bývají prováděny výjimečně.

5. Ve věcech určení otcovství stále více tedy nabývá na významu znalecké dokazování, které často rozhodným způsobem

ovlivňuje výsledky řízení. Je proto třeba dbát, aby postup soudů odpovídal zákonným předpisům, zejména ustanovením § 127 o. s. ř., zákonu č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících a vyhlášce č. 37/1967 Sb. vydané k provedení tohoto zákona (viz také přílohu k č. 3 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy o provádění některých důkazů a otázky s tím souvisící).

Při provádění znaleckého dokazování je třeba vycházet také ze směrnice ministerstva spravedlnosti ČSR z 15. 2. 1973 č. j. 10/73 – kontr. odb. o organizaci, řízení a kontrole znalecké a tlumočnické činnosti (č. 3/1973, částka 3 a 4 ročníku 1973 Sbírky instrukcí a sdělení ministerstva spravedlnosti ČSR). Pro toto dokazování je vhodná znalost rozboru výsledků prověrky znalecké činnosti, provedeného ministerstvem spravedlnosti ČSR a Nejvyšším soudem ČSR (ZT1 285/75 – Ko, Tpj 57/76, NcS 136/75), který byl dopisem náměstka ministra spravedlnosti ČSR ze dne 24. 6. 1977 č. j. N – 1401/77 zaslán všem předsedům krajských a okresních soudů v ČSR. V tomto rozboru bylo podrobně poukázáno na typické vady při ustanovování a výběru znalců, při vymezení jejich úkolů i při hodnocení znaleckého dokazování.

Při úvaze o potřebě znaleckého dokazování musí soud přihlížet ke všem okolnostem případu i se zřetelem k významu skutečností, jejichž posouzení závisí na odborných znalostech. Nelze přehlížet okolnost, že znalecké dokazování ve věcech určení otcovství je náročné a nákladné a že proto k jeho provádění je třeba přistupovat uvážlivě za podmínek stanovených zákonem (§ 127 o. s. ř.). Málo je zatím využíváno ustanovení § 127 odst. 4 o. s. ř., podle něhož místo posudku lze použít potvrzení nebo odborné vyjádření příslušného orgánu, o jehož správnosti nemá soud pochybností. Použití postupu podle ustanovení § 127

odst. 4 o. s. ř. nebrání případnému dodatečnému ustanovení znalce (viz č. 1/1975 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, s. 5).

Čl. 14 zmíněné směrnice ministerstva spravedlnosti ČSR z 15. 2. 1973 upozorňuje znovu na to, že soud v zájmu plynulosti a hospodárnosti soudního řízení ustanoví znalce až po shromáždění všech skutkových podkladů potřebných pro provedení znaleckého úkonu. Soudy mají tedy provést všechny potřebné důkazy k všestrannému objasnění rozhodných skutečností a opatřit si i listinné důkazy (rodný list dítěte, porodopis, lékařskou dokumentaci) potřebné pro podání posudku. Soudy však ne vždy takto postupují, čímž dochází k průtahům v řízení a někdy i k pochybnostem o správnosti znaleckých posudků.

Ve věci sp. zn. 5 C 32/75 okresní soud v Rychnově nad Kněžnou před vyžádáním posudku znalce z oboru sexuologie nezajistil potřebnou dokumentaci k ověření tvrzení žalovaného, že prodělal onemocnění pohlavní chorobou. Tvrzení žalovaného bylo rozporné o době i o průběhu onemocnění. Z nepřesných tvrzení žalovaného vycházel i znalec, který spojoval závěr o neplodnosti žalovaného, popřípadě o snížení jeho plodnosti, s prodělanou chorobou. Tím se stalo, že v písemném posudku znalec oplozovací schopnost žalovaného nevyločil; při výsledku u soudu se však bez bližšího odůvodnění od tohoto posudku odchýlil a možnost oplodnění vyloučil. Soud pak na základě tohoto posudku žalobu o určení otcovství zamítl.

Ke stížnosti pro porušení zákona, podané generálním prokurátorem ČSR, bylo uvedené rozhodnutí Nejvyšším soudem ČSR pod sp. zn. 1 Cz 52/78 zrušeno a soudu prvního stupně uloženo, aby opatřil potřebnou lékařskou dokumentaci, z níž by byla zjištěna přesná osoba i průběh nemoci

žalované, aby provedl znovu důkaz posudkem z oboru sexuologie a tento posudek zhodnotil podle ustanovení § 132 o. s. ř.

Ve věci sp. zn. C 363/75 okresní soud Praha – západ zamítl žalobu o určení otcovství na základě znaleckého posudku z oboru gynekologie, když dospěl k závěru, že v době, kterou znalec připustil jako možnou pro početí dítěte, se matka se žalovaným nestýkala. Soud náležitě nezjistil a neověřil si dobu, kdy mělo dojít k poslední souloži matky se žalovaným, ač to bylo možné a přehlédl, že znalecký posudek v některých směrech vycházel z pouhých předpokladů znalce, takže netvořil spolehlivý základ pro rozhodnutí. Z uvedených důvodů byl také rozsudek soudu prvního stupně zrušen rozsudkem Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 1 Cz 59/68.

Podle ustanovení § 13 odst. 1 vyhlášky č. 37/1967 Sb. je soud, který v řízení znalce ustanovil, povinen ve svém opatření vymezit úkol znalce, a to podle okolností případu také pomocí otázek, aby se takto znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba odborných znalostí. Vymezení úkolů znalcům je zvláště důležité, zejména při posudcích z oboru gynekologie a sexuologie. Nestačí znalce pouze ustanovit a zaslat mu spis bez bližšího pokynu, čím se má zabývat a k čemu a v jakých otázkách má zaujmout své odborné stanovisko. Při dokazování krevní zkouškou, kdy úkol znalce bývá zpravidla zřejmý, se někdy zcela nesprávně ukládá znalci právní posouzení věci, které je povinností soudu.

Podle ustanovení § 127 odst. 1, věta čtvrtá, o. s. ř. místo výsledku znalce může se soud v odůvodněných případech spokojit s jeho písemným posudkem. To je praktické v těch případech, kdy lze důvodně předpokládat, že k doplnění nebo objasnění posudku nebudou vznášeny dotazy. Ovšem i tehdy, když se soud spokojil písemným

posudkem, je třeba provést dodatečný výslech znalce, pokud je to třeba vzhledem k obsahu posudku nebo k jiným okolnostem uváděným účastníky řízení. Výslech znalce není zpravidla třeba provádět při dokazování krevní zkouškou a u posudků z oboru lidské genetiky; bývá ovšem zpravidla účelný při posudcích z oboru gynekologie a sexuologie. V některých případech již z písemného posudku vyplývá nutnost výslechu znalce se zřetelem k dalšímu postupu ve věci.

Ve věci sp. zn. 4 C 7/77 okresního soudu v Rokycanech žalovaný tvrdil, že dítěti byla provedena transfúze krve, takže složení jeho krve nemusí odpovídat skutečným biologickým hodnotám zděděných po rodičích. Soud správně k této otázce znalce vyslechl.

Ve věci sp. zn. 8 C 275/76 okresního soudu v Chebu žalovaný otcovství k dítěti popíral a krevní zkouška na červené krvinky vyzněla v tom smyslu, že otcovství žalovaného nelze vyloučit; znalec je hodnotil jako nerozhodné, spíše negativní, s číselnou hodnotou 45 Vzhledem k tomuto posudku i k ostatním výsledkům provedeného dokazování znalce při výslechu doporučil vyšetření HLA skupinových typů bílých krvinek. Tento posudek žalovaného z otcovství bezpečně vyloučil a byl také potvrzen revizní krevní zkouškou.

Ve věci sp. zn. C 632/74 okresního soudu Praha – západ krevní zkouška v systému červených krvinek žalovaného z otcovství nevyloučila. Vzhledem k tomu, že byla provedena jen v omezeném počtu skupinových systémů, soud vyslechl znalkyni, zda lze provést zkoušku i v dalších systémech a zda by bylo vhodné vyšetření HLA skupinových typů bílých krvinek.

Znalecký posudek je soud povinen hodnotit stejně jako jiný důkaz podle usta-

novení § 132 o. s. ř. Soudy jsou povinny hodnotit, zda posudky vycházejí ze zjištěných skutečností, zda nejsou rozporné a zda z hlediska pravidel logického myšlení jsou přesvědčivé (viz rozhodnutí uveřejněné pod č. 4/1969 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR). Soudy z těchto hledisek posudky mnohdy nehodnotí a někdy vadné posudky berou za podklad pro své rozhodnutí v tak závažných věcech jako je určení otcovství. V rozsudcích jsou posudky hodnoceny jen paušální formulací, že totiž o správnosti posudku nebylo důvodu pochybovat a že se soud ztotožnil s posudkem pro jeho objektivitu; často dokonce hodnocení posudku vůbec chybí.

Ve věci sp. zn. 17 C 1639/70 okresního soudu v Mostě bylo rozsudkem určeno otcovství žalovaného muže, i když posudek provedený vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek a provedené vrchní dobrozdání jeho otcovství nevyloučily. Znalecké posudky se však lišily v nálezu o složení krve matky dítěte, a proto se rozcházel i závěr obou znalců ohledně dědičnosti znaku HLA 27 zjištěného v krvi dítěte.

Odlišnost skutkového podkladu v posudcích obou znalců měla být podnětem k tomu, aby soudy osobu stupňů odstranily pochybnosti o bezvadnosti posudků, na nichž založily svá rozhodnutí, a pokud by nebyly spolehlivým způsobem odstraněny, bylo třeba posoudit, zda není namístě provést posudek jiným znalcem. I z těchto důvodů byla obě uvedená rozhodnutí zrušena rozsudkem Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 1 Cz 62/78.

Také při znaleckém dokazování je třeba postupovat co nejúčelněji a dbát o to, aby při jeho provádění nedocházelo k průtahům. Při ustanovení znalce je třeba vždy uvést lhůtu, v níž má znalec úkon provést (§ 12 odst. 1 vyhlášky č. 37/1967 Sb.).

Znalecké posudky jsou odevzdávány převážně včas ve stanovených lhůtách a k průtahům dochází jen výjimečně, zejména při posudcích z oboru lidské genetiky. Při dokazování krevní zkouškou je třeba vyčkat, až dítě dosáhne jednoho roku věku (viz rozhodnutí uveřejněné pod č. 60/1961 Sbírky rozhodnutí čs. soudů); jinak průtahům dochází v těch případech, kdy žalovaný se ke znalci nedostaví, popřípadě nelze zjistit jeho pobyt. Někdy ovšem ani soudy nesledují, zda stanovené lhůty byly znalcem dodrženy.

V praxi soudů není důsledně využíváno ustanovení § 141 odst. 1 o. s. ř. o složení zálohy na náklady znaleckého dokazování.

O odměně znalce a o náhradě vzniklých nákladů má soud rozhodnout bez průtahů po podaném vyúčtování, a to nezávisle na skončení věci, v níž byl posudek proveden. Po právní moci rozhodnutí o nárocích znalce se přiznaná odměna a náhrada nákladů znalce neprodleně vyplátí. Stav v tomto směru je u některých soudů stále neuspokojivý. O znalečném je rozhodováno často až po odstupu značné doby a k jeho výplatě dochází někdy až po pravomocném skončení věci. Takový postup vyvolává oprávněné urgencye a stížnosti zalců. Také předsedové soudů nesledují, zda se o odměnách a náhradách nákladů zalců rozhoduje včas.

6. S řízením o určení otcovství je spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte (§ 113 odst. 2 o. s. ř.). Soud je tedy povinen současně s určením otcovství rozhodnout, komu dítě bude svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Podle ustanovení § 26 odst. 3 zák. o rodině (§ 50 odst. 2 zák. o rodině) soud při rozhodování o právech a povinnostech rodičů nebo při schvalování jejich dohody vždy přihlédne k tomu, aby byly zajištěny nejprůzračnější podmínky pro zdár-

ný vývoj dítěte v uvědomělého občana. S ohledem na toto zákonné ustanovení spočívá správné rozhodnutí soudu v bezpečném posouzení toho, který z rodičů má lepší předpoklady, aby vychovával nezletilé dítě ve smyslu zásad obsažených v ustanovení § 13 zák. o rodině.

Je základním předpokladem správného rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte, že soud si musí opatřit spolehlivý podklad provedením a zhodnocením všech rozhodných důkazů k objasnění těch skutečností, které charakterizují osoby rodičů i prostředí, v němž rodiče žijí. Stejně musí soudy zjišťovat odůvodněné potřeby dítěte i schopnosti a možnosti otce pro bezpečné rozhodnutí o výživě dítěte.

S řízením o určení otcovství spojeném s řízením o výchově a výživě nezletilého dítěte není věnována často potřebná pozornost a význam tohoto spojeného řízení bývá někdy podceňována, ačkoliv v něm jde o otázky velmi závažné. Pokud jde o výchovu dítěte nezjišťují soudy vždy výchovné schopnosti a možnosti rodičů ani prostředí, v němž žijí a vycházejí zřejmě z názoru, že výchova u soudem určeného otce stejně nepřichází v úvahu. Také nezjišťují schopnosti a možnosti otce k výživě dítěte za celé rozhodné období a spokojují se někdy i s výpověďmi rodičů při posledním jednání. Pokud soudy vyžadují potřebné podklady, děje se tak někdy opožděně a pokud do vyhlášení rozsudku nedojdou, rozhoduje se bez nich. Takový postup bývá pak důvodem ke zrušování rozsudků soudů prvního stupně odvolacím soudem a vede i k nežádoucím průtahům.

Ve věci sp. zn. 4 C 78/76 okresního soudu Plzeň-jih soud vyžádal zprávy o výchovném prostředí a o možnostech a schopnostech rodičů k výživě dítěte. Zprávy došly v dubnu a květnu 1976; ve věci byl vyhlášen rozsudek 24. 8. 1978 a při rozhodování

o výchově a výživě dítěte soud vycházel z těchto zpráv starších více než dva roky.

Ve věci sp. zn. 7 C 96/78 schválil okresní soud v Hradci Králové dohodu rodičů o výchově a výživě dítěte, ačkoliv neměl zjištěno výchovné prostředí dítěte a zpráva o výtčalcích otce došla až za měsíc po skončení věci.

B. Popření otcovství

1. Návrhy na popření otcovství podávané u soudů jsou zpravidla zdůvodněny poukazem na ustanovení § 58 odst. 1 zák. o rodině a tvrdí se v nich, že je vyloučeno, že by žalující manžel matky (bývalý manžel) mohl být otcem dítěte. Pokud se žalobce (manžel nebo bývalý manžel) dovolával ustanovení § 58 odst. 2, věta první, zák. o rodině, často bylo v řízení zjištěno, že žalobce s matkou dítěte souložil v rozhodné době, nebo že při uzavírání manželství věděl o jejím těhotenství, takže použití tohoto zákonného ustanovení nepřicházelo v úvahu (§ 58 odst. 2, věta druhá, zák. o rodině). Rozlišování uvedených případů popření otcovství věnují soudy pozornost a průzkumem nebyla zjištěna pochybení.

Jde vesměs o případy, kdy otci dítěte svědčí zákonná domněnka otcovství. Uvedená skutečnost bývá patrna z provedeného dokazování, z rozvodových spisů, ze spisů péče o nezletilé a z ostatních listinných dokladů. Pochybením soudů někdy bývá, že uvedenou skutečnost nezjišťují a že z protokolů o jednáních není patrné, zda příslušnými listinami a spisy, které měl soud k dispozici, byl proveden důkaz ve smyslu ustanovení § 122 odst. 1 a § 129 odst. 1 o. s. ř.

2. Soudy náležitě zjišťují, zda návrh na zahájení řízení o popření otcovství byl podán v šestiměsíčních lhůtách uvedených

v ustanoveních § 57 odst. 1, § 59 odst. 2 a § 61 zák. o rodině Pokud je třeba zjistit, kdy se manžel matky o narození dítěte dověděl, nespokojují se soudy zpravidla jen jeho tvrzením, ale provádějí v tom směru potřebné dokazování.

Ve věci sp. zn. 25 C 32/77 okresní soud v Karviné zamítl žalobu manžela matky o popření otcovství k dítěti, narozenému 30. 3. 1971, když zjistil, že otec se o narození dítěte dověděl nejpozději 22. 9. 1975, takže žaloba byla podána po uplynutí lhůty uvedené v ustanovení § 57 odst. 1 zák. o rodině.

3. Rozhodnutí soudů o popření otcovství má závažné důsledky pro všechny účastníky řízení, především pro nezletilé dítě, a proto soud v řízení o těchto věcech musí vyvinout maximální úsilí ke zjištění skutečného stavu věci. Soud musí zaměřit dokazování především na okolnosti, které by mohly vést k závěru, že současný právní stav otcovství k dítěti neodpovídá stavu skutečnému. Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) připouští vyvrácení zákonné domněnky otcovství jen tehdy, jestliže důkaz v tom směru je určitý a nezvratný (srov. rozhodnutí uveřejněné pod č. 14/1968 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR a pod č. 7/1970 Sbírky soudních rozhodnutí).

Některé soudy se stále ještě spokojují pouze se souhlasnou výpovědí matky dítěte a jejího manžela (bývalého manžela), popřípadě s výpovědí svědka, který se považuje za skutečného otce dítěte. Je nutné zdůraznit, že tyto důkazy postačují pro závěr o vyloučení otcovství jen tehdy, jestliže z nich vyplývá zcela určitě a nezvratně, že mezi matkou dítěte a mužem, jemuž zatím svědčí domněnka otcovství, nemohlo dojít v rozhodné době k pohlavním stykům. Jinak je třeba provádět další dokazování, zejména posudky z oboru hematologie,

které při daných vylučovacích možnostech konkrétně přispívají ke zjištění skutečného stavu věci.

Ve věci sp. zn. 3 C 131/78 okresní soud v Pelhřimově vyhověl žalobě o popření otcovství bez provedení krevní zkoušky, ačkoliv manželé ještě v rozhodné době pro početí dítěte měli pohlavní styky. Soud si sám zjistil krevní skupiny účastníků a domnělého otce (lékaře) a sám posoudil, že žalobce otcem dítěte není, nýbrž že otcem je jiný muž.

Ve věci sp. zn. 4 C 308/77 vyhověl okresní soud v Jičíně návrhu jen na základě výpovědi matky, jejího manžela a domnělého otce, a to přesto, že rodiče dítěte po celou dobu trvání manželství v době projednávání věci u soudu spolu žili ve společné domácnosti. Teprve po zrušení věci odvolacím soudem bylo provedeno znalecké dokazování.

Provádění znaleckých důkazů v řízení o popření otcovství není příliš početné. Nejčastěji bývá prováděno hematologické dokazování v systému červených krvinek i vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek; ojediněle byly provedeny i důkazy posudky z oboru gynekologie k bližšímu určení doby početí dítěte.

I když se ve sporech o určení otcovství již vžila praxe, že závěr krevní zkoušky o vyloučení otcovství musí být ověřen revizní krevní zkouškou (vrchním dobrozdáním), bylo ve věcech popření otcovství zjištěno i více případů, kdy soudy revizní zkoušku neprovedly, ačkoliv z výsledků hematologického dokazování vyvozovaly závěry o vyloučení otcovství.

4. V řízení o návrzích generálního prokurátora ČSR na zahájení řízení o popření otcovství podle ustanovení § 62 odst. 1 zák. o rodině dochází k pochybením soudů

např. v tom, že hematologické posudky opatřené v rámci předběžného prokurátorského šetření jsou v řízení pouze přečteny a neprovádí se znalecké dokazování podle ustanovení § 127 odst. 1 o. s. ř.; vylučující výsledky krevních zkoušek se neověřují vrchním dobrozdáním ani v těch případech, když to je účastníky řízení navrhováno.

C. Některé další procesní otázky řízení o ručení a popření otcovství

1. Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) upravil i otázky aktivní a pasivní legitimace při podávání žalob o určení, popřípadě popření otcovství (§ 54 a násl. zák. o rodině).

Řízení o určení otcovství bývá zpravidla zahájeno žalobou nezletilých dětí, zastoupených příslušnými národními výbory jako opatrovníky [srov. § 15 písm. b) zákona č. 129/1975 Sb.] zmocněnými k podání žaloby jménem dítěte. Matky podávají žaloby o určení otcovství jen výjimečně. Ojediněle byly zjištěny případy, kdy matky podaly žaloby o určení otcovství jako zákonné zástupkyně dětí v rozporu s ustanovením § 37 odst. 2 zák. o rodině. Někdy si soudy dostatečně neuvědomují postavení matek dětí v řízení zahájeném na návrh dětí, jednají s nimi jako s účastníky řízení o určení otcovství a vyslyšají je v tomto řízení po poučení podle ustanovení § 131 o. s. ř. V některých případech byla zjištěna i pochybení v otázkách pasivní legitimace v řízení o určení otcovství.

Ve věci sp. zn. 6 C 714/78 okresního soudu v Lounech matka podala žalobu o určení otcovství proti opatrovníkovi ustanovenému podle § 55 zák. o rodině a proti nezletilému dítěti. Soud tento nedostatek pasivní legitimace u dítěte nechal bez povšimnutí a rozsudkem bylo žalobě matky vyhověno proti oběma žalovaným.

Není-li domnělý otec naživu, podává se žaloba o určení otcovství proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil (§ 55 zák. o rodině). Pasívně legitimovaným v takových případech není zemřelý domnělý otec, zastoupený opatrovníkem, nýbrž opatrovník, který musí být ustanoven před zahájením řízení. Příslušnost soudu se pak řídí ve smyslu ustanovení § 84 os. ř. bydlištěm opatrovníka, nikoliv posledním bydlištěm domnělého otce, který již není naživu.

Ve věcech popření otcovství jde o žaloby podávané stejnou měrou matkami nezletilých dětí a manžely nebo bývalými manžely matek dětí. Žaloby o popření otcovství podané muži, jejichž otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, jsou zcela výjimečné. Také ve věcech popření otcovství dochází v otázkách legitimace účastníků v některých případech k pochybením, která ani během řízení nejsou někdy odstraněna.

Ve věci sp. 7 C 594/78 okresního soudu v Liberci směřovala žaloba matky jen proti manželu, nikoli proti žijícímu nezletilému dítěti.

Ve věci sp. zn. 14 C 565/78 téhož soudu podali žalobu o popření ve smyslu ustanovení § 61 zák. o rodině matka a nezletilé dítě proti jeho otci.

2. Návrhy na zahájení řízení ve věcech určení otcovství mají zpravidla potřebné náležitosti podle ustanovení § 79 odst. 1 o. s. ř. (§ 42 odst. 3 o. s. ř.). Jde vesměs o návrhy sepsované pracovníky oddělení péče o rodinu a děti ONV na předepsaných tiskopisech. Soudy však musí dbát o to, aby návrhy obsahovaly všechny potřebné skutkové a časové údaje o stycích matky dítěte s žalovaným mužem a označení důkazů, které tyto údaje dokládají. V některých návrzích chybějí např. návrhy ve věcech výchovy a výživy nezletilých dětí a také usne-

sení o ustanovení opatrovníka nebývá vždy připojeno k návrhu, ačkoliv se v návrhu na něj poukazuje.

Návrhy na zahájení řízení ve věcech popření otcovství jsou převážnou většinou sepsovány zástupci účastníků z řad advokátů nebo jsou sepsovány u soudu. Nedo statky se vyskytují v návrzích, které si účastníci sepisují sami. V takových případech soudy musejí pečovat o to, aby nesprávná nebo neúplná podání byla upravena nebo doplněna, a poskytovat v tomto směru účastníkům potřebné poučení (§ 5 a § 43 odst. 1 o. s. ř.).

Např. ve věci sp. zn. 4 C 233/78 obvodního soudu pro Prahu 3 žalobce zaslal soudu podání o osmi řádcích, z něhož nebylo patrné, kdy se dítě narodilo, kdy se jeho narození dověděl a proč je vyloučeno jeho otcovství k dítěti. Nebyly uvedeny ani důkazy, jichž se žalobce dovolával. Soud prvního stupně přesto o tomto návrhu jednal a potřebné skutečnosti zjišťoval teprve během řízení.

3. Vedlejší účastenství podle ustanovení § 93 o. s. ř. přichází ve věcech určení otcovství výjimečně. Jako vedlejší účastnice vstupují do řízení matky v případech, kdy žalobu o určení otcovství podalo nezletilé dítě. Vzhledem k tomu, že tuto žalobu může podle ustanovení § 54 odst. 1 zák. o rodině podat i matka, je její zájem na výsledku sporu evidentní. Soudy však nepoučují vždy náležitě (§ 5 o. s. ř.) o možnosti tohoto vstupu matky do řízení o určení otcovství a o právních následcích tohoto vstupu.

Vedlejším účastníkem řízení o určení otcovství se stává matka tehdy, jakmile dojde soudu její oznámení o tom, že vstupuje do řízení a ke kterému účastníkovi se připojuje. Toto oznámení lze učinit písemně nebo ústně do protokolu a musí

z něho být jasný úmysl ke vstupu do řízení. Někdy se soudy spokojují neurčitými vyjádřeními matek, že hodlají vstoupit do řízení nebo že vstoupí do řízení, aniž by se postaraly o upřesnění takových prohlášení.

Ve věci sp. zn. 4 C 370/77 okresního soudu v Mladé Boleslavi v řízení o určení otcovství zaslal zástupce matky soudu přípis, v němž uváděl, že matka ho zmocnila k zastupování a že žádá, aby byl volán ke všem jednáním. Ačkoliv v uvedeném oznámení není uvedeno, že matka vstupuje do řízení o určení otcovství jako vedlejší účastnice, soud s ní jako s účastnicí tohoto řízení jednal a přiznal jí také náhradu nákladů řízení. Bylo však třeba objasnit, zda matka vstoupila do řízení o určení otcovství jako vedlejší účastnice nebo zda zmocnila advokáta k zastupování v řízení o úpravě výchovy a výživy nezletilého dítěte. V druhém z těchto případů by ovšem neměla nárok na náhradu nákladů řízení [§ 146 odst. 1 písm. a) o. s. ř.].

Vstup matky do řízení o určení otcovství se uskutečňuje již jejím oznámením soudu. Přípustností vedlejšího účastenství se zabývá soud teprve tehdy, když některý účastník namítne nepřipustnost takového vstupu (§ 93 odst. 2 o. s. ř.). Nesprávná je proto praxe těch soudů, které o přípustnosti vstupu matky do řízení o určení otcovství rozhodují usnesením ve všech případech, aniž by některý z účastníků vznesl v tomto směru námitku.

4. Již z povahy řízení o určení a popření otcovství vyplývá, že může dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. Proto v tomto řízení nemůže být nezletilé dítě zastoupeno žádným z rodičů, nýbrž je třeba, aby bylo zastoupeno opatrovníkem (§ 37 odst. 2, 3 zák. o rodině).

Vzhledem k tomu, že převážná část žalob o určení otcovství je podávána nezle-

tilými dětmi, bývá opatrovník ustanovený soudem péče o nezletilé [§ 88 písm. c) o. s. ř.] současně se zmocněním k podání žaloby za nezletilého. Usnesením o ustanovení opatrovníka bývá připojováno k žalobě o určení otcovství. Vzhledem k tomu, že v rámci přípravy jednání (§ 114 o. s. ř.) soudy vyžadují také spisy péče o nezletilé, lze z nich zjistit, zda byl opatrovník dítěti řádně ustanoven.

V některých případech procesní soud nadbytečně sám znovu po zahájení řízení o určení otcovství ustanovil opatrovníkem národní výbor, ačkoliv tento národní výbor byl již ustanoven opatrovníkem soudem péče o nezletilé.

Ve věci sp. zn. 10 C 1041/78 okresního soudu v Děčíně byl okresní národní výbor zmocněn soudem péče o nezletilé pouze k podání žaloby za nezletilého, aniž by byl současně ustanoven opatrovníkem dítěte. Soud s národním výborem jednal jako s opatrovníkem dítěte, aniž by během řízení vydal usnesení o ustanovení opatrovníka.

Pokud žalobu o určení otcovství podala matka, musí být opatrovník dítěte ustanoven soudem péče o nezletilé, nikoliv procesním soudem.

I pro řízení o popření otcovství je k ustanovení opatrovníka nezletilému dítěti příslušným soud péče o nezletilé podle ustanovení § 88 písm. c) o. s. ř. Procesní soud by mohl přikročit k ustanovení opatrovníka jen tehdy, kdyby bylo nebezpečí z prodlení (§ 29 odst. 1 o. s. ř.); usnesení o ustanovení opatrovníka procesním soudem je třeba vždy doručit všem účastníkům řízení.

Při ustanovení opatrovníka je soud povinen vymezit rozsah jeho práv a povinností z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven (§ 84 zák. o rodině).

Soudy někdy nevěnují obsahu usnesení o ustanovení opatrovníka potřebnou pozornost a přehlížejí, že opatrovník byl nezletilému dítěti ustanoven pro jiné řízení než o popření otcovství (např. pro řízení o rozvod manželství rodičů dítěte nebo pro řízení o výchově a výživě).

5. Příprava jednání podle ustanovení § 114 o. s. ř. ve věcech určených otcovství musí být vzhledem k povaze věci, složitosti skutkových zjištění a dokazování zvlášť pečlivá a promyšlená. Musí být zaměřena tak, aby již při prvním jednání mohl soud provést podrobné výsledky žalovaného a matky nezletilého dítěte k objasnění styků žalovaného s matkou dítěte v rozhodné době pro početí dítěte. V tom směru je třeba již v rámci přípravy jednání obstarat potřebné důkazy, zejména listinné důkazy.

Vzhledem k tomu, že jde o rozhodnutí o osobním stavu dítěte, je třeba vždy zjistit současný stav zápisu v matrice (v knize narození). Proto již v rámci přípravy jednání je třeba obstarat rodný list dítěte nebo výpis matriky. Od narození dítěte až do podání žaloby (což může být ve značném časovém odstupu) dochází totiž někdy ke změnám v osobním stavu dítěte, které bývají zjišťovány teprve během řízení; tím dochází ke zbytečným průtahům. Některé soudy již v rámci přípravy jednání uvedené písemnosti vyžadují; jsou ve spisu založeny, avšak ze zápisů o jednání není patrné, že jimi byl proveden důkaz.

Již v rámci přípravy jednání je třeba vždy vyžádat a připojit spis soudu péče o nezletilé, jehož obsah je významný pro řízení o určení otcovství a mnohdy i pro posouzení věrohodnosti žalovaného muže a matky dítěte.

Podle okolností případu je třeba vyžádat spisy o popření otcovství, případně jiné spisy o určení otcovství k témuž dítěti,

spisy o rozvodu manželství matky, trestní spisy apod. Některé soudy také správně již v rámci přípravy jednání vyžadují porodopisy, lékařskou dokumentaci s spisy prenatální poradny.

V rámci přípravy jednání je třeba vyžádat také zprávy o výchovném prostředí dítěte a o osobních, rodinných a majetkových poměrech matky i žalovaného. Mají-li zprávy státních orgánů a společenských organizací sloužit ke zjištění skutečného stavu věci a ke správnému rozhodnutí v zájmu nezletilého dítěte, je třeba aby dotazy soudů byly formulovány jasně a přesně i z toho hlediska, jak je zajištěna výchova dítěte ve smyslu ustanovení § 31 zák. o rodině. Dotazy posílané soudy jsou někdy kusé, takže vyžádané zprávy pak neposkytují všechny potřebné informace.

Již při přípravě jednání je třeba vyžadovat zprávy o výdělkových poměrech matky a žalovaného muže pro rozhodnutí podle ustanovení § 50 zák. o rodině. Během řízení jsou pak vyžadovány další zprávy tohoto druhu, někdy i několikrát, přičemž podané zprávy mnohdy nepokrývají celé období od narození dítěte. Při vyžadování těchto zpráv je tedy třeba postupovat uvážlivě a vyžadovat je tehdy, je-li jich podle průběhu řízení třeba. Nepromyšlený postup v tomto směru ztěžuje rozhodování soudů o výživném pro nezletilé děti a někdy také zatěžuje organizace, u nichž matky a žalovaní muži pracují.

6. V řízení o určení otcovství se zájem společnosti promítá jako zájem na rychlém a spolehlivém zjištění a stabilizování právních vztahů mezi rodiči a dětmi a na včasném vytváření předpokladů pro řádnou výchovu a výživu dětí; to je třeba mít na zřeteli v každém konkrétním případě při úvaze, zda má či nemá být připuštěno zpětvzetí návrhu na zahájení řízení o určení otcovství. Tvrzení matky, že dítě osvojí

muž, který s ní uzavřel manželství, nestačí pro závěr, že zpětvzetí žaloby o určení otcovství není v rozporu se zájmem společnosti. Obdobně je třeba posuzovat zájem společnosti ve věcech popření otcovství.

Ve věcech určení otcovství dochází ke zpětvzetí žaloby zpravidla v důsledku toho, že otcovství žalovaného muže je na základě znaleckého dokazování vyloučeno, že žalovaný muž byl po celou dobu rozhodnou pro narození dítěte ve výkonu trestu odnětí svobody anebo v případech, kdy řízení o určení otcovství by muselo být zastaveno podle ustanovení § 108 o. s. ř. Ve věcech popření otcovství dochází ke zpětvzetí žaloby v případech, kdy na základě provedení dokazování je zřejmé, že domněnka otcovství nemůže být vyvrácena. V uvedených případech soudy správně zpětvzetí návrhu připouštějí.

Zcela nesprávně však ve věci sp. zn. 4 C 374/77 okresní soud v Semilech připustil zpětvzetí žaloby o určení otcovství a řízení zastavil, když opatrovník žalujícího dítěte vzal žalobu zpět s odůvodněním, že matka byla zbavena rodičovských práv podle ustanovení § 44 odst. 3 zák. o rodině. Zbavení rodičovských práv matky nejen nečiní zbytečným určení otce dítěte, nýbrž naopak jeho určení zdůrazňuje. Zpětvzetí návrhu bylo za dané situace v rozporu se zájmem společnosti a soud je neměl připustit.

Ve věci sp. zn. 9 C 731/77 připustil okresní soud Brno-venkov zpětvzetí žaloby o určení otcovství jen na základě sdělení, že dítě bylo osvojeno, přičemž ze spisu není patrné, zda k osvojení došlo a zda šlo o osvojení zrušitelné nebo nezrušitelné. Při osvojení zrušitelném je připuštění zpětvzetí žaloby v rozporu se zájmem společnosti.

Ve věci sp. zn. 9 C 336/76 okresního soudu v Gottwaldově došlo k připuštění

zpětvzetí žaloby o určení otcovství po zjištění, že dítě je v péči budoucích osvojitelů podle ustanovení § 69 zák. o rodině. Ani tato péče nebyla dostatečným důvodem k připuštění zpětvzetí žaloby, když nebylo jisté, zda vůbec k osvojení dítěte dojde a zda půjde o osvojení nezrušitelné.

Ve věci sp. zn. 8 C 56/78 okresního soudu v Příbrami žalovaný prohlásil v řízení o určení otcovství, že by otcovství k dítěti uznal. Na základě tohoto prohlášení opatrovník nezletilého dítěte vzal žalobu zpět, soud zpětvzetí připustil a řízení zastavil. Připuštění zpětvzetí žaloby bylo tu v rozporu se zájmem společnosti, když nedošlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů.

O zpětvzetí návrhu jde jen tehdy, jestliže projev účastníka nezanechává pochybnosti o jeho obsahu a smyslu (viz rozhodnutí uveřejněné pod č. 82/1970 Sbírky soudních rozhodnutí). Soudy musí poskytovat navrhovatelům poučení podle ustanovení § 5 o. s. ř. a vést je k tomu, aby jejich projevy byly jasné, určité a nezanechávaly žádných pochybností o jejich smyslu.

Ve věci sp. zn. 7 C 531/78 okresního soudu v Kolíně žalobce ve věci popření otcovství zaslal soudu přepis, v němž uvedl, že „bere zpět všechny zkoušky o popření otcovství“. Soud blíže nezkoumal, zda navrhovatel měl v úmyslu vzít zpět žalobu o popření otcovství, zpětvzetí žaloby připustil a řízení zastavil.

Ojedinele byla zjištěna pochybení v tom směru, že soudy rozhodovaly o připuštění zpětvzetí návrhu, ačkoliv návrh byl vzat zpět dříve, než začalo jednání (§ 96 odst. 3 o. s. ř.).

7. Ve věcech určení otcovství může soud předběžným opatřením uložit žalovanému muži, aby platil výživné v nezbytné

míře (§ 76 odst. 1 písm. a), § 102 o. s. ř.). Toto opatření může nařít i bez návrhu (§ 75 odst. 1 o. s. ř.), protože spojené řízení podle ustanovení § 113 odst. 2 o. s. ř. se až na příslušnost soudu řídí ustanoveními pro řízení ve věcech péče o nezletilé (§ 81 odst. 1 o. s. ř.). Toto opatření může soud nařít, má-li osvědčeno, že muž, proti němuž je podána žaloba o určení otcovství a na němž je žádáno placení výživného, souložil s matkou dítěte v rozhodné době pro početí dítěte (viz rozhodnutí uveřejněné pod č. 53/1964 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR). V rozporu s účelem právní úpravy předběžných opatření podle ustanovení § 74 a násl. o. s. ř. jsou taková rozhodnutí, jimiž se ukládá žalovanému, aby platil výživné i za dobu minulou. Má proto soud stanovit počátek této platební povinnosti zpravidla ode dne rozhodnutí o předběžném opatření (viz V/1968 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR, s. 209).

Uvedená předběžná opatření jsou nařizována zřídka, a to vesměs na návrh obsažený již v žalobě o určení otcovství. K nařízení předběžného opatření bez návrhu soudy nepřikročují, ačkoliv z některých spisů vyplývá, že výživu dítěte bylo třeba neprodleně zajistit.

Je závažným pochybením, jestliže některé soudy o návrzích na nařízení předběžných opatření vůbec nerozhodnou, a to ani kladně ani záporně. V jiných případech je toto opatření nařízeno teprve po značném časovém odstupu, zejména po znaleckém dokazování, ačkoliv zákonné předpoklady pro jeho nařízení byly dány již v dřívější době.

Ve věci sp. zn. 5 C 686/74 okresního soudu v Jablonci nad Nisou bylo nařízeno předběžné opatření placením výživného teprve po obsáhlém dokazování, a to provedením důkazu krevní zkouškou a posudkem z oboru genetiky, ačkoliv styky matky se žalovaným mužem byly již dříve doloženy.

Výše výživného stanoveného předběžným opatřením musí odpovídat ustanovení § 76 odst. 1 písm. a) o. s. ř., podle něhož lze uložit účastníku řízení, aby platil výživné v nezbytné míře.

Je nadbytečné nařizovat předběžným opatřením, že se dítě ponechává ve výchově matky, když dítě v péči matky je a jina úprava výchovy ani nepřichází v úvahu.

8. Písemná vyhotovení rozhodnutí o určení otcovství nebo o popření otcovství někdy neodpovídají ustanovení § 157 o. s. ř.

V záhlaví rozsudků dochází k pochybením již při označení účastníků a jejich zástupců. Velmi často se opomíjí uvádění zaměstnání účastníků, třebaže jde o údaj, který má být v řízení důsledně zjišťován a při vyhotovování rozsudků musí být tedy znám. Zastupuje-li nezletilého opatrovník ONV (MěstNV), je třeba tuto skutečnost v záhlaví rozsudku uvést. Žalovaným v řízení o určení otcovství podle ustanovení § 55 zák. o rodině není zemřelý domnělý otec, nýbrž opatrovník, kterého soud ustanovil. Jestliže do řízení, v němž žalobu o určení otcovství podalo nezletilé dítě (§ 54 odst. 1 zák. o rodině), vstoupila matka jako vedlejší účastnice (§ 93 o. s. ř.), musí to být patrné ze záhlaví rozsudku. V označení předmětu řízení nebývá uvedeno, že nejde jen o určení otcovství, ale i o výchovu a výživu nezletilého dítěte (§ 113 odst. 2 o. s. ř.). Ojedinele bývá projednáváná věc označována jako „zjištění otcovství“, ačkoliv zákon o rodině tento pojem nezná.

Požadavek přesnosti výroků rozsudků o určení otcovství a popření otcovství je zdůrazněn tím, že je podkladem pro zápis v matrice (v knize narození).

Pokud jde o odůvodnění rozsudků lze uvést, že větší pozornost bývá věnována

odůvodnění rozsudků o určení otcovství, kdežto odůvodnění rozhodnutí ve věcech popření otcovství bývají mnohdy stručná a nepřesvědčivá, zřejmě i proto, že v těchto věcech nebývají obvykle podávána odvolání. Úplného odůvodnění každého rozhodnutí ve věci je však třeba bez ohledu na to, zda lze očekávat podání odvolání proti němu, protože řádné odůvodnění může být významné např. pro případné pozdější řízení o návrhu na obnovu.

Není pochyb o tom, že řádné a přesvědčivé odůvodnění rozsudku, zejména ve věcech určení otcovství, klade na soudce značné nároky. Hlavním nedostatkem odůvodnění rozhodnutí v těchto věcech bývá, že soudy po uvedení obsahu jednotlivých důkazů uvádějí zjištění rozhodných skutečností, aniž by provedené důkazy hodnotily zákonu odpovídajícím způsobem. Stále ještě soudy používají souhrnných zjištění, přičemž mnohdy z písemné odůvodnění rozsudku nevyplývá, na základě kterého důkazu pokládá soud jednotlivé skutečnosti za zjištěny a proč z jiných důkazů odpovídající závěry nevyvodil. Skutečnostmi, které má soud za prokázána (§ 157 odst. 2 o. s. ř.), jsou jen ty skutečnosti, o nichž po předchozím hodnocení provedených důkazů jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti (§ 132 o. s. ř.) soud výslovně v odůvodnění rozsudku uvedl, že je pokládá za prokázané, na rozdíl od ostatních tvrzení, údajů a zpráv, které za prokázané nepokládá a o nichž výslovně v odůvodnění rozsudku uvedl, proč k nim nevzal zřetel. Také právní posouzení věci bývá někdy omezeno jen na citaci příslušných zákonů a někdy v rozsudku vůbec chybí.

Odůvodnění rozhodnutí ve spojeném řízení o výchově a výživě dítěte podle ustanovení § 113 odst. 2 o. s. ř. bývá často kusé a nepřesvědčivé, což mnohdy souvisí s nedostatkem při zjišťování skutečného stavu

věci. Nedostatečná jsou odůvodnění rozsudků, jimiž soud schvaluje dohodu o výchově a výživě dětí. Pro rozhodnutí soudu o schválení takové dohody platí stejné zásady jako pro jiná rozhodnutí soudů o výchově a výživě nezletilých dětí. Je třeba mít na zřeteli, že nedostatky v odůvodnění takových rozsudků mohou značně ztížit posouzení změny poměrů v případě návrhu na změnu výchovy nebo výživy.

9. Také rozhodování o náhradě nákladů řízení (§ 151 o. s. ř.) nebývá ve věcech určení otcovství věnována potřebná pozornost.

V těch případech, kdy je žalobě nezletilého žalobce o určení otcovství vyhověno, přicházelo by v úvahu použití ustanovení § 142 odst. 1 o. s. ř. Vzhledem k tomu, že nezletilým žalobcům zpravidla náklady nevznikají, rozhodují soudy tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Jestliže v těchto věcech nezletilý žalobce úspěch neměl, je správně používáno ustanovení § 150 o. s. ř. s poukazem na důvody zvláštního zřetele hodné na straně žalobce. V řízení o popření otcovství je přiznání náhrady nákladů řízení úspěšnému účastníkovi rovněž výjimkou, neboť tento účastník se zpravidla nároku na náhradu nákladů řízení vzdá a soudy rozhodují tak, že účastníci nemají právo na náhradu nákladů řízení.

Při rozhodování o náhradě nákladů řízení dochází dosud k některým pochybením. O náhradě nákladů řízení není někdy rozhodnuto a ani z odůvodnění rozhodnutí nebývá patrné, proč se tak nestalo. V jiných případech sice o náhradě nákladů řízení rozhodnuto je, avšak tento výrok rozsudku není odůvodněn nebo je odůvodněn vadně. Zejména použití ustanovení § 150 o. s. ř. o výjimečném nepřiznání náhrady nákladů řízení by mělo být vždy náležitě zdůvodněno.

Ve věci sp. zn. 12 C 796/77 okresního soudu v Liberci byl výrok o nepřiznání náhrady nákladů řízení žalovanému, který měl v řízení o určení otcovství plný úspěch, zcela nesprávně zdůvodněn poukazem na to, že má možnost nárok na náhradu nákladů řízení uplatnit proti skutečnému otci.

Ve věci sp. zn. 7 C 857/77 okresního soudu v České Lípě nebyla v řízení o popření otcovství žádnému z účastníků přiznána náhrada nákladů řízení s poukazem na ustanovení § 142 odst. 2 o. s. ř., které ovšem dopadá jen na případy částečného úspěchu ve věci, jež ve věci popření otcovství nepřichází v úvahu.

Podle ustanovení § 148 odst. 1 o. s. ř. stát má proti účastníkům právo na náhradu nákladů řízení, které platil (pokud u nich nejsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků) podle výsledků řízení. Jestliže tedy žalovaný v řízení o určení otcovství měl ve věci plný úspěch, nelze mu uložit, aby nahradil státu náklady řízení, zpravidla znalečné.

Ve věci sp. zn. 4 C 199/77 okresního soudu v Benešově byl žalovaný, který měl v řízení plný úspěch, uznán povinným nahradit státu znalečné s odůvodněním, že znalecké posudky byly prováděny v jeho zájmu. zájem účastníka by mohl být rozhodný pro složení zálohy na náklady provádění důkazů podle ustanovení § 141 odst. 1 o. s. ř., nikoliv však pro rozhodnutí o náhradě nákladů řízení státu podle ustanovení § 148 odst. 1 o. s. ř.

10. Podle ustanovení § 17 písm. f) aa) jednacího řádu pro okresní a krajské soudy jsou soudy povinny sdělovat místnímu národnímu výboru pověřenému vést knihu narození skutečnost, že došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů před soudem, a rozhodnutí, jímž bylo určeno nebo popřeno otcovství. Tuto povinnost

soudy zpravidla plní na vzoru č. 76 a 80 o. s. ř.; jen výjimečně nebyla tato povinnost splněna, popřípadě není ze spisu patrné, zda byla splněna. Nesvědčí o dobré práci soudů případy, když teprve po vydání rozsudku je třeba zjišťovat údaje potřebné pro toto oznámení nebo když národní výbory pověřené vedením matrik takové oznámení musejí urgovat.

Průzkumem bylo zjištěno více případů, kdy soudy neplnily povinnosti vyplývající pro ně z ustanovení § 17 písm. g) aa) uvedeného jednacího řádu zasílat rozhodnutí o určení nebo popření otcovství soudům péče o nezletilé nebo příslušnému oddělení téhož soudu.

4. Určení otcovství a svědeckí matky

§ 52 zák. o rodině

Není závady, by ve sporu o oduznání manželského původu dítěte nebyla svědecká výpověď matky hodnocena jako jiná svědecká výpověď a nebyl připuštěn důkaz výsledkem stran.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 1922, sp. zn. Rv I 784/21
Vážný č. 1452/1921

Z odůvodnění:

Žalobě manžela, by oduznán byl manželský původ dítěte, jež se narodilo z jeho manželky, bylo soudy všech tří stolic vyhověno. Nejvyšší soud uvedl mimo jiné v důvodech:

Dovolání není oprávněno ani z důvodů § 503 čís. 4, ani z důvodu § 503 čís. 2 c. ř. s. Nezl. Anastazie J-ová narodila se dne 8. dubna 1919 z matky Růženy J-ové roz. H-ové, která oddána byla se žalobcem

a žila s ním v manželském svazku i společenství od 3. září 1918. Narodila se tedy 206 den po uzavření sňatku a dle § 138 obč. zák. platí pro ni domněnka manželského původu. Dle § 158 obč. zák. může manžel manželskému původu dítěte odpírat, prokáže-li, že dítě nemohlo jím být zplozeno a jest důkaz tento zjednan, prokáže-li, že s manželkou nesouložil v kritické době vůbec anebo že s ní souložil v takové době, že dle provedeného důkazu o zralosti a donošenosti plodu nelze souložit pokládati za kausální pro zplození jeho. Stanoví-li § 158 obč. zák. dále, že ani cizoložství matky, ani její tvrzení, že dítě je manželské, nemůže samo o sobě odníti dítěti práva manželského původu, není zákonného důvodu, aby předpis ten extensivním výkladem slov zákona vykládán byl jako obmezení důkazu v tom směru, že by svědecká výpověď matky ve sporu složená a dle svého skutkového obsahu svědčící pro nemanželský původ dítěte, nemohla sama o sobě platiti za dostatečný důkaz pro nemožnost zplození manželem, když dle volného uvažování nalézacích soudů shledána byla jako dostatečně spolehlivý podklad pro příslušné skutkové zjištění. Z této příčiny nelze tedy dovolateli dáti za pravdu, že odvolací soud nesprávně použil hmotněprávního předpisu § 158 obč. zák., když v posuzování věci vycházel z tohoto názoru. Mylným jest i další názor dovolatelův, že jest vyloučen podpůrný důkaz výslechem manžela jako strany. Soudí-li dovolatel, že dlužno obdobně šetřiti § 99 obč. zák. i v těchto případech, přehlíží, že dle čl. VI. uvoz. zák. k civ. řádu soudnímu vyloučen jest důkaz slyšením stran právě jen pro případy § 99 obč. zák., z čehož plyne, že obmezení tohoto článku nelze vztahovati na případy § 158 obč. zák. Názor takový nelze, jak dovolatel míní, dovoditi ani z úvahy, že proti důkazu manželem mluví táž zásada, týž důvod a účel zákona, a lze spíše souditi, že, propůjčuje-li zákon manželci právo, popírati manželský

původ a věsti protidůkaz proti zákonné domněnce § 138 obč. zák., nemíní ho, není-li tak výslovně předepsáno, zbaviti důkazu, ku kterému jako strana ve sporu připuštěn býti může. Když tedy v tomto případě přechozí soudy na základě svědectví matky dítěte, avšak nepochybně i v uvážení a ocenění všech ostatních obšírným průvodním řízením zjištěných okolností zjistily, že žalobce obcoval s manželkou, matkou dítěte, dne 20. května 1918 a později teprve dne 2. září 1918 a v době na to následující, a dospěly na základě výpovědi lékaře Dra. H. a nálezu i posudku soudních lékařů, že dítě bylo donošené a že bylo v lůně mateřském celých 10 měsíců lunárních (= 280 dní), k závěru, že nemohlo býti zplozeno manželem, když on v době, do níž obtěžkání matky spadá, s ní tělesně neobcoval, posoudily věc po právní stránce úplně správně, když důsledkem toho žalobě vyhověly.

5. Vyloučení otcovství a nezvratný důkaz

§ 52 zák. o rodině

Aby byla vyloučena domněnka otcovství dle § 163 obč. zák., jest třeba důkazu nezvratného. Nestačí důkaz o azoospermatismu, uplynula-li od soulože již drahá doba.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 2. 1922, Rv II 338/21

Vážný č. 1476/1922

Z odůvodnění:

Žalobě o uznání otcovství bylo vyhověno soudy všech tří stolic, Nejvyšší soud uvedl v důvodech:

Uplatňované dovolací důvody neúplnosti řízení a nesprávného právního posouzení

rozepře dle § 503 čís. 2 a 4 c. ř. s. nejsou oprávněnými. Podle nálezu a posudku znalce profesora Dra H-e a Dra W-a, kteří oplodňující soulože žalovaného s nemanželskou matkou nevyloučili, a výpovědi nemanželské matky jako svědkyně zjistil první soud, že se žalovanému v první polovině července 1919 soulož s ní podařila, a soud odvolací převzal toto zjištění skutkové prvního soudu, totiž že soulož mezi nimi byla vykonána. Když nižším soudům tyto důkazy stačily k jejich přesvědčení, nebylo třeba, by další důkazy prováděly (§ 275 c. ř. s.), soud odvolací pak není povolán, aby jich hodnocení důkazů přezkoumával, naopak je na jejich zjištění skutkové spisům odpovídající vázán (§ 272, 498, 503, 509 c. ř. s.). Provedení důkazu znaleckého profesorem Drem H. žalovaný ničeho nevytýkal (§ 196 c. ř. s.), nález a posudek jest úplně jasný a určitý a stačí k úplnému vysvětlení a důkladnému posouzení této rozepře (§ 503 čís. 2 c. ř. s.). Vždyť dle něho netrpí žalovaný žádnou organickou chorobou nervovou, která by možnost soulože vylučovala, ani takovými známkami neurastenie, které by důvodně k neschopnosti soulože a priori poukazovaly, není vyloučena možnost oplodnění ženy, i když relativní dočasná nebo částečná neschopnost tu byla. Připouští sice možnost psychické impotence, k jejímuž zodpovězení by bylo třeba dalších důkazů. Důkazy ty, pokud toho bylo třeba, soudem byly provedeny a výkon soulože zjištěn. Tím námitka nemožnosti soulože padá. Pokud pak se týče námitky neschopnosti oplodnění, znalec jí pro tento případ ani nepřipustil ani nevyloučil, nýbrž prostě poukázal k tomu, že by se mohlo jednati o t. zv. azoospermatus, ve které příčině jest se obrátiti na soudní lékař z povolání. Není proto již předmětu důkazu, o němž by tento znalec měl býti slyšen. Protidůkaz vedený proti zákonné domněnce otcovství dle § 163 obč. zák. musí, má-li míti úspěch, býti zcela určitý, jasný a nezvratný a k, aby jeho výsledek

nezanechal té nejmenší pochybnosti o tom, že dítě žalovaným vůbec zplozeno býti nemohlo. Takový výsledek by nikdy nemohl míti důkaz provedený teprve nyní o azoospermatusu žalovaného, poněvadž kdyby se i pro nynější dobu podařil, nemohl by býti nijak určitý a nezvratný pro dobu soulože v červenci 1919, tím spíše, když žalovaný tuto svou neschopnost oplodnění vyvozuje pouze ze své nemoci nervové, již odborný znalec profesor Dr. H. pro pohlavní styk žalovaného valného významu vůbec nepřičítá.

6. Nárok na uznání otcovství a jeho vzdání se poručníkem smírem

§ 52 zák. o rodině

Nárok na uznání otcovství jest nezadatelným právem dítěte a nemůže ho dítěto býti zbaveno ani smírem poručníka, kterým se uznává, že ten který muž není jeho otcem, třebaže smír byl schválen soudem poručenským.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 5. 1923, sp. zn. Rv I 348/22

Vážný č. 2587/1923

Z odůvodnění:

Dovolání se opírá o dovolací důvod kulosti řízení a nesprávného právního posouzení věci. Oba důvody navzájem souvisí, proto se o nich projednává současně. Rozsudek opírá se o právní názor, že smírem, uzavřeným dne 7. července 1908 před okresním soudem v K. je jak otázka nemanželského otcovství k žalujícímu dítěti, tak i povinnost, platiti na ně výživně, rozřešena s konečnou platností a že proto nemůže býti proti žalovanému v žádném z těchto směrů spor znovu zahájen. Tento právní

názor je však mylným. Nárok na uznání otcovství je nezadatelným právem dítěte (§ 170 obč. zák.) a nemůže ho dítěto býti zbaveno ani smírem poručníka, kterým se uznává, že ten který muž není jeho otcem, a to ani tehdy, když byl smír ten schválen soudem poručenským. Jeť smír smlouvou, zavazující obě strany (§ 1380 obč. zák.), pro niž platí všeobecné zásady o smlouvách, tudíž i předpis § 878 obč. zák., že smlouvy mohou býti uzavřeny jen o tom, co je předmětem právního obchodu. Není tedy zákonné překážky, by žalovaný přes uzavřený smír nemohl býti o uznání otcovství žalován, poněvadž otázka otcovství posud vůbec rozřešena není. Také nelze souhlasiti s dalším názorem odvolacího soudu, že onen smír jest i pokud se týče povinnosti žalovaného jako domnělého nemanželského otce dítěte, již uzavřením smíru, dle něhož na místě placení výživného bylo smlouveno a soudem poručenským schváleno zaplacení odbytného, nezmenitelným za všech okolností. Nejde o zjištění skutkové okolnosti, jímž by byl vázán i soud dovolací, nýbrž o výklad smíru, co se týče vůle a úmyslu stran, jímž byly při dojednání smíru vedeny, ježto protokolem o smíru byl zjištěn pouze jeho obsah a poručenským schválením je prokázána pouze skutečnost schválení samého, aniž je jinak z těchto okolností zřejmo, jaké byly pohnutky uzavření smíru, nebo jeho schválení. Podle vykládacích pravidel o smlouvách nelze se rozumně domnívati, že by se byl poručník dítěte byl uspokojil pro všechny případy a časy penízem 500 K a dlužno proto obrat smíru »jednou pro vždy« vykládati pouze tak, že strany, smír uzavírajíce, mlčky předpokládaly, že nemanželský otec bude veškerých povinností, jemu zákonem jako nemanželskému otci uložených, sprostěn jen v tom případě, nezmění-li se podstatně poměry té neb oné strany. Je zřejmo, že strany, uzavírajíce smír v roce 1908, na úplný hospodářský převrat, jak jej přivodila světová válka,

mysletí nemohly, jako je i zřejmo, že je nemohlo napadnouti, že tento hospodářský převrat bude míti za následek tak značný vzestup cen veškerých potřeb životních a že přivodí i nezbytnost zvýšení nákladů na výživu nemanželského dítěte měrou tak značnou. Opatření výživy pro nemanželské dítěto náleží dle § 166 obč. zák. nemanželskému otci. K výživě dítěte nyní 15letého peníz 500 Kč, v sirotčí pokladně uložený, pokud se týče podle zjištění soudu odvolacího částkou 327 Kč 22 h nevyčerpaný, samozřejmě nestačí a proto nelze žalobkyni právem brániti, by se nedomáhala nového upravení výživného. Ježto se oba nižší soudy nezabývaly ani řešením otázky, dlužno-li pokládati žalovaného za otce žalujícího dítěte, ani s touto otázkou související další otázky důvodnosti žalobního nároku vzhledem k věku dítěte po případě přiměřenosti požadovaného výživného, zůstalo řízení v obou stolicích kusým, pročež bylo rozsudky obou těchto stolic dle § 510 c. ř. s. zrušiti a odkázati věc na soud první stolice, by ji znovu projednal a rozhodl.

7. Domněnka otcovství a souhlasné prohlášení rodičů

§ 52 zák. o rodině

Domněnku otcovství ve smyslu § 52 zák. o rodině zakládá toliko takové prohlášení, které odpovídá všem předpokladům uvedeným v tomto ustanovení zák. o rodině, tj., které je zcela určité, učiněné před národním výborem pověřeným vést matriku nebo před soudem a stvrzené stejným prohlášením matky.

Pouhý projev žalovaného v řízení o určení otcovství, že je ochoten uznat otcovství, nezbavuje soud povinnosti, aby zjišťoval, zda žalovanému svědčí domněnka otcovství jako muži, který

s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než 180 a více než 300 dnů a zda závažné okolnosti nevylučují jeho otcovství a aby rozhodl na základě takto zjištěného stavu věci.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 1969, sp. zn. 1 Cz 80/69

R 44/1970, svazek č. 5/1970

Z odůvodnění:

Nezletilá žalobkyně, nar. 19. 11. 1965, se domáhala vydání rozsudku, jímž by byl žalovaný určen jejím otcem. V žalobě uváděla, že matka nezletilé žalobkyně měla v kritické době se žalovaným pohlavní styky, z nichž otěhotněla.

Žalovaný navrhoval nejprve zamítnutí žaloby s tím, že se mezi ním a matkou nezletilé žalobkyně skutečně jediné pohlavní styk mimo dobu rozhodnou pro početí nezletilé žalobkyně. Později se dostavil bez předvolání k soudu a prohlásil, že chce uznat otcovství k nezletilé žalobkyni; protokol s ním nebyl sepsán s odůvodněním, že spis není toho času u soudu, a bylo nařízeno další jednání. V průběhu tohoto jednání uvedl žalovaný znovu v přítomnosti matky nezletilé žalobkyně, že si není jist příznivým výsledkem dokazování a že je proto ochoten uznat otcovství k nezletilé žalobkyni.

Okresní soud v Mladé Boleslavi rozhodl rozsudkem z 31. 5. 1966, že žalovaný je otcem nezletilé žalobkyně, a zavázal jej k placení výživného pro nezletilou žalobkyni. V odůvodnění rozsudku poukázal okresní soud na ustanovení § 51 a 54 zák. o rodině a dovodil, že s ohledem na uznávací prohlášení žalovaného a na to, že jeho otcovství je pravděpodobné, je nutno žalobě vyhovět bez provádění dalších (zejména znaleckých) důkazů.

Nejvyšší soud rozhodl ke stížnosti pro porušení zákona podané generálním prokurátorem, že byl rozsudkem okresního soudu v Mladé Boleslavi porušen zákon a zrušil jej.

Z postupu okresního soudu a z odůvodnění jeho rozsudku (jmenovitě z citace ustanovení § 51 zák. o rodině, které ve věci nedopadá), vyplývá, že okresní soud neměl jasno v právním posuzování projednávané věci.

Prohlášení žalovaného, že je ochoten uznat otcovství k nezletilé žalobkyni, považoval okresní soud zřejmě za projev směřující k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Za takového stavu bylo ovšem povinností okresního soudu, aby jej posuzoval z hlediska ustanovení § 52 zák. o rodině, které vymezuje předpoklady účinnosti souhlasného prohlášení rodičů o otcovství, jež má přímé hmotně-právní účinky (zakládá domněnku otcovství). Dojde-li k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů ve smyslu § 52 zák. o rodině, nerozhoduje již soud o určení otcovství, ale zastaví řízení o určení otcovství (§ 108 odst. 1 o. s. ř.).

Projevy žalovaného (mimo jednání i v průběhu jednání před okresním soudem) neodpovídají ovšem předpokladům stanoveným v § 52 zák. o rodině; toto ustanovení vyžaduje totiž prohlášení zcela určité, učiněné před soudem nebo matrikářem a stvrzené stejně určitým prohlášením matky dítěte.

Rozsudek, který vydal okresní soud, je v podstatě rozsudkem na základě uznání, který náš právní řád nepřipouští. Jestliže nedošlo k projevům žalovaného a matky nezletilé žalobkyně o určení otcovství odpovídajícím ustanovení § 52 zák. o rodině, měl soud v souladu s požadavkem objektivní pravdy zjistit, zda žalovanému svědčí

domněnka otcovství k nezletilé žalobkyni jako muži, který se s její matkou v kritické době pohlavně stýkal, a zda nejsou prokázány závažné okolnosti, které otcovství žalovaného vylučují.

Kdyby okresní soud rozhodl takto o určení otcovství žalovaného k nezletilé žalobkyni, musel by pak v tomto řízení rozhodnout nejen o její výživě, ale i o výchově, neboť i řízení o výchově nezletilého dítěte je s řízením o určení otcovství spojeno ze zákona (§ 113 odst. 2 o. s. ř.).

Z uvedeného je patrné, že rozsudkem a v řízení jemu předcházejícím porušil okresní soud zákon v ustanoveních § 6, 100, 108 odst. 1, § 113 odst. 2 a § 120 odst. 1 o. s. ř. ve vztahu k ustanovením § 52 a 54 odst. 2 zák. o rodině.

8. Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství

§ 52 zák. o rodině

Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rodině je třeba (ve smyslu ustanovení § 104 zák. o rodině) posuzovat podle ustanovení § 9 obč. zák.

Otcovství tedy může být určeno souhlasným prohlášením nezletilých rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rodině, pokud je takové prohlášení přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 1981, sp. zn. 5 Cz 97/80
R 48/1984, svazek č. 9–10/1984

Podle ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině se za otce považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, přičemž toto prohlášení se musí stát před národním výborem pověřeným vést matriku nebo před soudem. Nedošlo-li k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, může jak dítě, tak i matka navrhnout, aby otcovství určil soud (§ 54 odst. 1 zák. o rodině). Za otce se považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo od narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují (§ 54 odst. 2 zák. o rodině).

V projednávané věci soud prvního stupně pominul při svém rozhodování skutečnost, že žalovaný i matka nezletilé žalobkyně shodně před soudem prohlásili, že žalovaný je otcem nezletilé žalobkyně, a to poprvé před okresním soudem v Karvině ve věci sp. zn. 31 Nc 123/79 23. 10. 1979, kdy byli ještě oba nezletilí, a podruhé v řízení o určení otcovství u téhož soudu při jednání 17. 3. 1980, kdy byl žalovaný již zletilý, avšak matka dítěte dosud zletilá nebyla. Přesto však tato skutečnost nevylučuje, aby došlo k platnému určení otcovství podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rodině, pokud jsou splněny podmínky uvedené v tomto ustanovení. Nezletilý může určit otcovství souhlasným prohlášením, pokud je jeho prohlášení přiměřené jeho rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jeho věku (§ 104 zák. o rodině a § 9 obč. zák.). Účast rodičů nezletilého a jejich vyjádření k tomuto úkonu není na závalu; přivolení rodičů je však nadbytečné. Bylo proto na soudu, aby posoudil, zda žalovaný a matka dítěte, případně v době řízení o určení otcovství jen matka dítěte, byli natolik rozumově a mravně vyspělí, aby mohli určit otcovství podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rodině a aby pro tuto úvahu

si opatřil potřebné podklady. Pokud by došlo k závěru, že došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů dítěte, bylo třeba řízení o určení otcovství podle ustanovení § 108 o. s. ř. zastavit.

V případě, že by bylo zjištěno, že nedošlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů a že byly podmínky pro rozhodování podle ustanovení § 54 zák. o rodině, bylo třeba provést dokazování o tom, zda žalovaný souložil s matkou dítěte v době uvedené v ustanovení § 54 odst. 2 zák. o rodině a zda tu nejsou závažné okolnosti, které by otcovství žalovaného vylučovaly. Zejména by přicházel v úvahu důkaz znaleckým posudkem z oboru hematologie.

Pokud jde o rozhodnutí o výchově a výživě nezletilé K. D. (§ 113 odst. 2 o. s. ř.), měl soud zvážit, zda jsou dány podmínky pro rozhodování podle ustanovení § 50 odst. 1 zák. o rodině, když z provedených důkazů vyplývá, že žalovaný a matka nezletilé žalobkyně žijí již delší dobu ve společné domácnosti, společně hospodaří a společně se starají o nezletilou žalobkyni. Z obsahu spisu také nevyplývalo nic, co by odůvodňovalo rozhodnutí o stanovení dohledu nad nezletilou podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. b) a odst. 3 zák. o rodině.

Dále soud prvního stupně pochybil v tom, že nerozhodl o nákladech řízení, ačkoli mu to ukládá ustanovení § 151 o. s. ř., a když rozhodl o nákladech státu, ač stát žádné náklady v tomto řízení neplatil (§ 148 odst. 1 o. s. ř.).

9. Souhlasné prohlášení o otcovství do protokolu

§ 52 zák. o rodině

Otcovství k dítěti je určeno podle ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině

souhlasným prohlášením rodičů před soudem, jakmile k prohlášení jednoho z rodičů přistoupí stejné prohlášení druhého rodiče, kterým je označen za otce tentýž muž. Pokud takové prohlášení matky je uvedeno v protokolu sepsaném u soudu v den, který předcházel dni, kdy shodné prohlášení učinil do protokolu u soudu matkou označený muž, není třeba k určení otcovství dalšího souhlasného prohlášení matky.

V odůvodnění usnesení, jímž soud zastavuje řízení o určení otcovství podle ustanovení § 108 o. s. ř., uvede soud, kterým dnem došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů se zřetelem k obsahu obou prohlášení rodičů. Tento den se uvede i v oznámení národnímu výboru, který vede matriku (knihu narození), v níž je dítě zapsáno.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83
R 32/1983, svazek č. 9–10/1983

Z odůvodnění:

V praxi soudů nejsou jednotné názory na otázku, za jakých podmínek a ke kterému dni je určeno otcovství dítěte souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině, jestliže v občanském soudním řízení u soudu nedošlo k současným prohlášením obou rodičů.

Některé soudy zastávají názor, že učiní-li žalovaný v řízení o návrhu na určení otcovství před soudem v nepřítomnosti matky prohlášení, že je otcem dítěte, nelze zastavit řízení podle ustanovení § 108 o. s. ř. bez dodatečného souhlasného prohlášení matky.

Tento výklad není v plném souladu se závěry obsaženými ve zprávě občansko-právního kolegia Nejvyššího soudu ČSR,

CpJ 41/79, uveřejněného pod č. 20/1980 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (s. 114, odst. 3), která sice označuje za pochybení, jestliže soud nevyžádal souhlasné vyjádření matky, ačkoli ho bylo třeba, schvaluje však praxi těch soudů, které nevyžadují takové prohlášení od matky, jež sama podala proti témuž muži žalobu o určení otcovství. Z uvedeného závěru nevyplývá, že ve všech ostatních případech (tedy podalo-li žalobu o určení otcovství dítě nebo nebyla-li taková žaloba ještě podána) je třeba po uznávacím prohlášení muže dalšího souhlasného prohlášení matky bez ohledu na to, jaké prohlášení sama dříve před soudem učinila. Takový výklad nevyplývá ani z rozhodnutí uveřejněného pod č. 44/1970 Sbírky soudních rozhodnutí, které se sice zmiňuje o stvrzení prohlášení otce stejným prohlášením matky, zdůrazňuje však hlavně požadavek určitosti prohlášení obou rodičů, jakož i to, že nepostačuje, že označený otec byl pouze ochoten uznat otcovství.

Správné řešení otázky, kdy je a kdy není třeba souhlasného vyjádření matky s prohlášením otce, vyplývá především z rozdílu mezi zněním dříve platného ustanovení § 44 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, podle něhož bylo možné uznat otcovství jen se souhlasem matky, byla-li na živu (pokud nešlo o zvláštní případy uvedené ve větě druhé tohoto ustanovení), a mezi zněním nyní platného ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině, podle něhož je určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů. K novému znění tohoto ustanovení důvodová zpráva výslovně zdůraznila, že změnou terminologie „uznání otcovství“ na „určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů“ má být i pojmově vyjádřeno stejné právní postavení otce i matky a že tedy nejde u otce o „uznání“ otcovství.

Jestliže zákon v ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině stanoví domněnku otcovství

v závislosti na souhlasném prohlášení rodičů, potom v případě tohoto prohlášení učiněného před soudem závisí posouzení toho, zda a kdy došlo souhlasným prohlášením rodičů k určení otcovství, na zodpovězení otázky, zda prohlášení každého z obou rodičů odpovídá předpokladům uvedeným v ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rodině, a pokud jsou prohlášení obou rodičů v tomto smyslu dostatečně určitá a shodného obsahu, je jimi otcovství k dítěti určeno, a to bez ohledu na to, v jakém pořadí k prohlášení rodičů došlo.

Jestliže prohlášení žalovaného o určení otcovství předcházelo stejně určité prohlášení matky o tom, že otcem dítěte je žalovaný (učiněné před soudem, a to v řízení, v němž se otázka určení otcovství dítěte řeší), došlo k určení otcovství dnem, kdy před soudem učinil prohlášení žalovaný muž, a není již třeba opatřovat další souhlasné prohlášení matky.

Naproti tomu pokud před určitým prohlášením žalovaného o jeho otcovství k dítěti předcházel jen takový projev matky, který nebyl učiněn před soudem, nebo který sice byl učiněn před soudem, avšak nelze jej považovat za dostatečně určité prohlášení o otcovství označeného muže, bylo by třeba novým slyšením matky před soudem zjistit, zda i ona prohlašuje, že žalovaný je otcem, a teprve dnem tohoto jejího prohlášení by bylo otcovství k dítěti určeno souhlasným prohlášením obou rodičů.

Uvedený výklad plně odpovídá i společenskému zájmu na tom, aby k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů docházelo bez zbytečných průtahů a bez dalších procesních úkonů.

Z uvedeného výkladu vyplývá zvláštní odpovědnost soudů za to, aby byla věnována náležitá péče jednak poučování účastníků o jejich právech i povinnostech a ze-

jména tomu, aby prohlášení rodičů o určení otcovství byla vždy formulována v souladu se zněním zákona, aby se totiž předcházelo zbytečným průtahům i pozdějším nejistotám o tom, zda a kdy došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů.

Určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, k němuž došlo v průběhu soudního řízení o určení otcovství, je důvodem k zastavení tohoto řízení podle ustanovení § 108 o. s. ř. Podle ustanovení § 73 odst. 2 o. s. ř. je povinností soudu oznámit určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, k němuž došlo u soudu, národnímu výboru, který vede matriku (knihu narození), v níž je dítě zapsáno. Pro zápis o narození má však význam nejen sdělení, že došlo k určení otcovství k dítěti, ale i sdělení údaje o tom, kterým dnem k takovému určení otcovství došlo. Den určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů není totiž závislý na datu vydání usnesení podle ustanovení § 108 o. s. ř. (a tím méně na datu právní moci tohoto usnesení); má za následek např. i to, že by nemohlo být určeno otcovství jiného muže k témuž dítěti ani rozhodnutím soudu ani dalším souhlasným prohlášením rodičů, a to ani před národním výborem pověřeným vést matriku (knihu narození), pokud by nebylo pravomocně úspěšně popřeno otcovství určené souhlasným prohlášením rodičů (§ 61 odst. 1 až 3 zák. o rodině).

Je proto třeba v odůvodnění usnesení o zastavení řízení podle ustanovení § 108 o. s. ř. uvést a vysvětlit, kterým dnem k tomuto určení otcovství došlo, a také v oznámení pro zápis do matrice (knihy narození) toto datum uvést [viz i ustanovení § 17 písm. f) a a) jednacího řádu pro okresní a krajské soudy].

10. Předčasné narození a žaloba na určení otcovství

§ 53 zák. o rodině

Při předčasném zrození dítěte není sice žaloba na oduznání manželského původu nutnou, ovšem ale přípustnou.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. ledna 1921, sp. zn. R II 414/20
Vážný č. 864/1921

Z odůvodnění:

Dle § 156 obč. zák. má právní domněnka nemanželského zrození dítěte průchod teprve tehdy, když muž, který před sňatkem nevěděl o těhotenství, nejdéle ve třech měsících po nabytí zprávy o narození dítěte otcovství před soudem odpírá. Těmito slovy zákon nechtěl žalobu vyloučiti, nýbrž jen vysloviti, že každé odpírání otcovství před soudem jest přípustno. Dle zmíněného ustanovení zákona jest otci na vůli ponecháno, buď podati žalobu nebo v mimosporném řízení otcovství k dítěti před časem narozenému odepřiti. K okolnosti, že vzhledem k zvláštním poměrům toho kterého případu žaloby vůbec nebylo zapotřebí, nutno přihlížeti dle § 41 c. ř. s. při rozhodování o nákladech sporu, avšak pořad práva není vyloučen proto, že žaloba je zbytečná a že postačuje odpírání otcovství v řízení mimosporném. Vším právem tedy stolice druhá usnesení prvního soudu zrušila, správně změnila a nařídila, aby v řízení o žalobě bylo pokračováno dle civilního řádu soudního.

11. Výživa nemanželského dítěte provdané ženy a uznání otcovství

§ 53 zák. o rodině

Není překážky, aby ten, kdo skutečně souložil s provdanou ženou, mimosoudně uznal k dítěti, jemuž svědčí zákonná domněnka manželského původu, že jest přirozeným otcem onoho dítěte a zavázal se je vyživovati. V takovémto případě nejde o uznání nebo slib plnění bez zavazovacího důvodu, nýbrž jde o platný závazek, třebaž nebyl oduznán manželský původ dítěte, zejména bylo-li to ještě možno. Dotčeným uznáním a převzetím závazku se nic nemění na stavu (statusu) dítěte.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne
27. 1. 1938, sp. zn. Rv II 855/36
Vážný č. 16676/1938

Z odůvodnění:

Dovolání není důvodné, pokud dovolatel vyvrací právní názor nižších soudů, že žalovaný nemá a neměl zákonnou vyživovací povinnost vůči Františku B., manželskému synu žalobkyně. Svědčí-li totiž Františku B. dosud zákonná domněnka manželského původu, nemůže se ani on sám na žalovaném, který v poměru k němu není žádnou z osob v § 141, 143 obč. zák. uvedených, domáhati pro sebe výživy ze zákona, a nemůže proto ani žalobkyně požadovati na žalovaném náhradu nákladů, které na syna učinila. Hledíc na to, co řečeno, netřeba se obírat dalšími důvody dovolání, jimiž se žalobkyně snaží dolíčiti žalovaný nárok ze zákona.

Žalobkyně k odůvodnění svého nároku tvrdila však též to, že se žalovaný zavázal smlouvou vyživovati Františka B., k němuž uznal prý i otcovství. Prvý soud pokládal takový tvrzený závazek žalovaného za da-

rován a ježto nedošlo ke skutečnému odvzdání a ani k sepsání notářského spisu o tom, nezabýval se již tímto důvodem žalobkynina nároku. Odvolací soud pak proti stavu spisů měl za to, že žalobkyně neopírá svůj nárok o závazek o smlouvu. Posouzení sporu v tomto směru nižšími soudy není správné.

Není překážky, aby žalovaný přes to, že Františku B. svědčí zákonná domněnka manželského původu, neuznal, že on je přirozeným otcem Františka B., a nezavázal se i Františka B. vyživovati. Předpokladem platnosti tohoto závazku není předchozí oduznání manželského původu Františka B., neboť převzetím takového závazku žalovaným není nic měněno na statusových právech Františka B. Jestliže žalovaný takový závazek skutečně převzal, šlo jen o smlouvu, smír, kterým smluvci vyrovnávali mezi sebou sporné právní poměry a kterým žalovaný převzal na sebe smlouvou, smírem, povinnost, která mu mohla býti uložena po případě i dle zákona. Vždyť mohlo v době tvrzeného smíru nebo později dojíti k žalobě na oduznání manželského původu Františka B. – není dosud jisto, že manželský otec Františka B. zmeškal lhůtu dle § 158 obč. zák. – a pak i k přidržení žalovaného jako nemanželského otce k vyživovací povinnosti podle zákona (§ 166 obč. zák.). Nešlo by tu tedy, kdyby žalobkyni tvrzený závazek byl zjištěn, o uznání neb slib plnění bez zavazovacího důvodu, nýbrž o platný závazek, kterým se chtěl žalovaný snad zprostiti oné možné povinnosti k náhradě, jež by na něm jako přirozeném otcí Františka B. mohla býti požadována důsledkem § 158 obč. zák. neb jinak. Právem by se pak žalobkyně domáhala dle § 1042 obč. zák. na žalovaném náhrady nákladů, kdyby její tvrzení bylo pravdivé. Ježto však nižší soudy vycházejíce z jiného právního názoru, nečinily v tom směru žádná zjištění, bylo rozsudky obou nižších soudů zrušiti (§ 510 c. ř. s.).